

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ: ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΑ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ

Διπλωματική Εργασία

«Ο ρόλος του πλαισίου στην εκδήλωση της οπαδικής βίας μέσα από
τις αντιλήψεις οπαδών του ΠΑΟΚ»

Ελένη Ηλιάνα Σαμπάνη

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μαρία Σμυρνάκη

Σέρρες, Ιούνιος 2022

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίας στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Ο ρόλος του πλαισίου στην εκδήλωση της οπαδικής βίας μέσα από
τις αντιλήψεις οπαδών του ΠΑΟΚ»

Ελένη Ηλιάννα Σαμπάνη

Τριμελής Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Μαρία Σμυρνάκη (Επιβλέπουσα)

Διαμαντής Μαστρογιαννάκης

Νικόλαος Κοταρίδης

Σέρρες, Ιούνιος 2022

«Ευχαριστίες»

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όσους με βοήθησαν για την επίτευξη αυτής της εργασίας.

Ευχαριστώ την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου και τους συνεργαζόμενους καθηγητές, για τα κατάλληλα σχόλια που μου παρείχαν καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής της διπλωματικής μου εργασίας.

Και ιδιαίτερα τους οπαδούς που με την προσφορά του χρόνου και της διάθεσης τους μού έδωσαν την ευκαιρία να μάθω κάτι για το πώς βλέπουν τον «κόσμο» του γηπέδου.

Περίληψη

Η αναζήτηση των αιτιών που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της οπαδικής βίας έχει διερευνηθεί από διαφορετικές προσεγγίσεις, με κάποιες από αυτές να μελετούν το ρόλο και την επιρροή του πλαισίου στην δημιουργία των βίαιων συμπεριφορών. Σκοπός της εργασίας είναι να ερευνηθεί η επίδραση του πλαισίου στην εκδήλωση της οπαδικής βίας και να μελετηθούν τα μοτίβα επικοινωνίας που λαμβάνουν χώρο στο πεδίο του ποδοσφαιρικού οπαδισμού.

Η έρευνα βασίστηκε στη θεωρία συστημάτων, της επικοινωνίας και στην θεωρία του διπλού δεσμού όπως διαμορφώθηκε από τον Gregory Bateson σε σχέση με την δημιουργία σχιζοφρενικών επικοινωνιών σε οικογένειες. Χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική μέθοδος με εργαλείο τις ημιδομημένες συνεντεύξεις. Τα ερευνητικά ερωτήματα χωρίστηκαν σε τέσσερις άξονες, που αναφέρονται στις αντιλήψεις των οπαδών σχετικά με την βία που ασκείται στο γήπεδο, το ρόλο που διαδραματίζει το πλαίσιο στην εκδήλωση της οπαδικής βίας, το ρόλο της αστυνόμευσης και των πολιτικών ελέγχου και τις προτάσεις των οπαδών σχετικά με τον περιορισμό της οπαδικής βίας στο γήπεδο. Οι συμμετέχοντες επιλέχθηκαν με κριτήριο να είναι οπαδοί του ΠΑΟΚ που έχουν εμπλακεί σε κάποιο είδος βίαιης συμπεριφοράς στο γήπεδο και τα δεδομένα ερμηνεύτηκαν με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου.

Από την παρούσα έρευνα προκύπτει ότι το πλαίσιο προσκαλεί τα στοιχεία του σε αλληλεπιδράσεις όπου και τα δύο μέρη συνδιαμορφώνουν μια συμπεριφορά, λαμβάνοντας ο καθένας το μερίδιο του στην δημιουργία της βίας. Σύμφωνα με τις αντιλήψεις των οπαδών του δείγματος έγινε φανερό ότι οι τακτικές της αστυνόμευσης και των πολιτικών ελέγχου συμβάλλουν στην εκδήλωση της βίας. Εμπλέκονται, συνεπώς, οι οπαδοί σε μια σχέση αντιφατικών μηνυμάτων τόσο με την αστυνομία όσο και με το ίδιο το πλαίσιο του γηπέδου. Ως αποδέκτες των μηνυμάτων –να ασκήσουν ή όχι βία- που ακυρώνουν το ένα το άλλο, καλούνται να συμμετάσχουν σε μια παράδοξη σχέση, στην οποία όπως κι αν επιλέξουν να αντιδράσουν σύμφωνα με τις αντιλήψεις τους, θα τιμωρηθούν.

Λέξεις- κλειδιά: πλαίσιο, οπαδική βία, αντιλήψεις οπαδών ΠΑΟΚ, διπλός δεσμός/αντιφατικά μηνύματα, μοτίβα επικοινωνίας.

Abstract

The search for the causes of fan violence has been explored by different approaches, with some of them studying the role and influence of the frame in the creation of violent behaviors. The purpose of this study is to investigate the frame's effect in the manifestation of fan violence and to study the patterns of communication that take place on the field of football fan.

The research was based on systems theory, communication theory, and the theory of the double bind as formulated by Gregory Bateson in relation to the creation of schizophrenic communications in families. The qualitative research method was used with the tool of semi-structured interviews. The research questions were divided into four axes, which refer to the perceptions of the fans regarding the violence in the stadium, the role the context plays in the manifestation of the violence, the role of policing and control policies and the suggestions of the fans regarding the reduction of violence in the stadium. The participants were selected with the criterion of being PAOK fans who have been involved in some kind of violent behavior on the field and the data were interpreted by the method of content analysis.

The present study shows that the frame invites its elements into interactions where both parties co-shape a behavior, each taking its share in the creation of violence. According to the perceptions of the fans of the sample it seems that policing tactics and control policies contribute in the provocation of violence. They are therefore involved in contradictory messages both with the police and with the frame of the stadium itself. As recipients of messages- to be or not to be violent- that nullify each other, they are called upon to participate in a paradoxical relationship, in which according to their beliefs whatever they choose to react, they will be punished.

Keywords: frame, fan violence, perceptions of PAOK fans, double bind / contradictory messages, communication patterns

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....	iv
Abstract.....	vi
Πίνακας περιεχομένων.....	vii
Κατάλογος πινάκων	x
Συντομογραφίες και Ακρωνύμια	xi
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	1
1. Εισαγωγή.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	5
2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ: Ορισμός και ιστορική εξέλιξη της οπαδικής βίας.....	5
2.1 Ορίζοντας τη βία	5
2.1.1 Αθλητική βία.....	6
2.2 Ιστορική αναδρομή	8
2.2.1 Ιστορική εξέλιξη της οπαδικής βίας στην Ευρώπη.....	8
2.2.2 Η οπαδική βία στο ελληνικό ποδόσφαιρο.....	9
2.2.3 Πολιτικές αντιμετώπισης και ελέγχου της οπαδικής βίας στην Ελλάδα.....	10
2.2.4 Οι τακτικές αστυνόμευσης της οπαδικής βίας στην Ελλάδα.....	11
2.3 Θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας: Κοινωνιολογικές και ανθρωπολογικές θεωρίες που βασίστηκε η έρευνα.....	12
2.3.1 Η συστημική θεωρία.....	13
2.3.2 Η έννοια και η επίδραση του πλαισίου.....	14
2.3.3 Η θεωρία του Bateson και η έννοια του πλαισίου.....	14
2.3.4 Συστήματα αλληλεπίδρασης.....	16
2.3.5 Το επικοινωνιακό πλαίσιο του διπλού δεσμού	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ.....	20
3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	20
3.1 Διαλλακτικές θεωρίες της οπαδικής βίας.....	20
3.1.1 Η μαρξιστική προσέγγιση	21

3.1.2 Νεανικοί υποπολιτισμοί.....	21
3.1.3 Η ηθογενετική προσέγγιση.....	21
3.2 Αδιάλλακτες θεωρίες της οπαδικής βίας.....	22
3.2.1 Η σχολή του Λέστερ	22
3.3 Η εθνογραφική προσέγγιση	22
3.4 Μια ψυχολογική προσέγγιση.....	23
3.5 Οι στρατηγικές αστυνόμευσης.....	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	26
4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	26
4.1 Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα.....	26
4.2 Δείγμα.....	27
4.3 Μέσα και διαδικασία συλλογής δεδομένων	28
4.4 Διαδικασία ανάλυσης δεδομένων.....	29
4.5 Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ	32
5. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	32
5.1 Πρώτος άξονας: Αντιλήψεις-στάσεις σχετικά με την οπαδική βία στο γήπεδο και την αιτιολογία της.....	32
5.2 Δεύτερος άξονας: Ο ρόλος του πλαισίου στην εκδήλωση της οπαδικής βίας.....	34
5.3 Τρίτος άξονας: Ο ρόλος της αστυνόμευσης και των πολιτικών ελέγχου στην εκδήλωση της οπαδικής βίας.....	36
5.4 Τέταρτος άξονας: Προτάσεις σχετικά με τον περιορισμό της οπαδικής βίας στο γήπεδο.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ	44
6. ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	44
6.1 Συμπεράσματα.....	50
6.2 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....	52
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	54
Παράρτημα Α: Ερευνητικά ερωτήματα και Ερωτήσεις συνέντευξης	58
Παράρτημα Β: Έντυπο συγκατάθεσης συμμετέχοντα.....	60

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1.....	28
----------------	----

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

MAT: Μονάδες Αποκατάστασης Τάξης

ΠΑΟΚ: Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος Κωνσταντινουπολιτών

ΠΑΕ: Ποδοσφαιρική Ανώνυμος Εταιρία

ΟΣΦΠ: Ολυμπιακός Σύνδεσμος Φιλάθλων Πειραιώς

CCTV: Closed-Circuit Television

UEFA: Union of European Football Associations

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο ποδοσφαιρικό πλαίσιο, το γήπεδο αποτελεί ένα σύνολο από δυναμικές ανάμεσα στους συμμετέχοντές του, όπου διαμορφώνουν συμπεριφορές και αλληλεπιδράσεις. Συχνά, μάλιστα, αναπτύσσονται βίαιες σχέσεις ανάμεσα τους είτε ήπιας είτε πιο σκληρής μορφής. Λόγω αυτών των συνθηκών η οπαδική βία αποτελεί ένα φαινόμενο που διερευνάται ευρέως αναφορικά με τα αίτια και τις ερμηνείες που της αποδίδονται.

Σκοπός της εργασίας είναι να διερευνηθεί, μέσα από τις αντιλήψεις των οπαδών του ΠΑΟΚ που έχουν εμπλακεί σε βίαιες συμπεριφορές κάθε τύπου, η σημασία των στοιχείων και των αλληλεπιδράσεων που λαμβάνουν χώρα στο ποδοσφαιρικό πλαίσιο. Πιο συγκεκριμένα, λαμβάνοντας υπόψιν ότι το ποδοσφαιρικό πλαίσιο μπορεί να αφορά τόσο το χώρο του γηπέδου και τα δομικά στοιχεία του όσο και τις τακτικές αστυνόμευσης και τα μέσα ελέγχου απέναντι στους οργανωμένους οπαδούς της ομάδας τους, θα προσπαθήσουμε να δούμε κατά πόσο βιώνουν οι ίδιοι την επίδραση του πλαισίου στην εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών ακόμα και όταν εκείνοι δεν γίνονται βίαιοι. Θα ερμηνευτούν οι σχέσεις αυτές μέσα από το επικοινωνιακό δίλημμα του διπλού δεσμού, την παράλληλη δηλαδή ύπαρξη αντιφατικών μηνυμάτων, όπως διατυπώθηκε από τον Gregory Bateson για να δούμε τους ρόλους και τους τρόπους με τους οποίους και οι δύο πλευρές συμμετέχουν σε αυτή τη σχεσιακή δομή.

Υπάρχουν πολλές μελέτες που διερευνούν τα αίτια της οπαδικής βίας χωρίς να μπορεί μία και μόνο να απαντήσει επαρκώς σε αυτό το ερώτημα. Οι έρευνες υιοθετούν διαφορετικές θεωρητικές οπτικές και εστιάζουν σε διαφορετικά σημεία ερμηνείας του φαινομένου. Κάποιες αποδίδουν τα αίτια της οπαδικής βίας σε χαρακτηριστικά των ατόμων, άλλες στη βία ως αυτοσκοπό και άλλες σε εξωτερικούς παράγοντες όπως είναι η αστυνόμευση, τα ΜΜΕ και το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο δρουν οι οπαδοί. Για τον Baudrillard, η ακραία μορφή βίας του χουλιγκανισμού μπορεί να ερμηνευθεί ως ένα ορθολογικό φαινόμενο των κοινωνιών της ύστερης νεωτερικότητας, όπου οι οπαδοί εξυπηρετούν τον ρόλο των ενεργών δραστών που παράγουν το θέαμα (Baudrillard, 1996). Θα ήταν σημαντικό να συμπεριληφθεί ως οπτική η χρησιμότητα και η λειτουργικότητα που παρέχουν οι σχέσεις βίας που αναπτύσσονται στο ποδοσφαιρικό πεδίο, αποτελώντας η ίδια χαρακτηριστικό της δομής αυτού του πλαισίου

(Παπαγεωργίου & Μαυροφίδη, 2015: 339), γεγονός που βρίσκεται σε σύμπνοια τόσο με το θεωρητικό υπόβαθρο όσο και με τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας έρευνας.

Από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και το θεωρητικό πλαίσιο που αφορά στην οπαδική βία, όπως και από την παρούσα έρευνα, διαπιστώνεται ότι τόσο το πλαίσιο από μόνο του όσο και η στάση και οι τεχνικές καταστολής που θα χρησιμοποιήσουν οι αστυνομικές δυνάμεις, θα κάνουν δυνατή την πιθανότητα εμφάνισης συγκρούσεων και ταραχών (Stott, 2004: 80). Η ισχυρή περιφρούρηση της αστυνομίας, ο έλεγχος κατά την είσοδο στο χώρο του γηπέδου αλλά και η γενικότερη επιτήρηση, δείχνουν ότι υπάρχει σκοπιμότητα πίσω από αυτά, προκαλώντας την εντύπωση ότι απειλείται το αίσθημα της ελευθερίας των οπαδών. Πρακτικές που αυξάνουν τον έλεγχο και την επιτήρηση των οπαδών τόσο σε επίπεδο καταστολής όσο και επέμβασης στον ευρύτερο δημόσιο βίο και χώρο, είναι δυνατόν να προκαλέσουν και να προσκαλέσουν τις δυναμικές των ομάδων να αντισταθούν βίαια ώστε να περιορίσουν αυτή την τάση (Stott, 2004: 80). Όταν το αίσθημα της αδικίας δημιουργείται ανάμεσα στις σχέσεις που αναπτύσσουν ομάδες, όπως οι οπαδοί με τους αστυνομικούς, δίνεται η εντύπωση ότι αυτό που συμβαίνει είναι αναίτιο και δημιουργούνται συμμετρικά συνθήκες εξισορρόπησης και αποκατάστασης της δικαιοσύνης μέσα από μια βίαιη, κλιμακούμενη δράση (Stott, 2004: 81).

Τα ερευνητικά ερωτήματά που διατυπώνονται έχουν σαν στόχο να αναδείξουν την επίδραση του πλαισίου του γηπέδου στη δημιουργία βίαιων συμπεριφορών από τους οπαδούς. Η εκπόνηση της συγκεκριμένης έρευνας παρέχει ως πρόσθετες πληροφορίες την σύνδεση του θεωρητικού πλαισίου του Bateson με το πεδίο του ποδοσφαίρου, και συγκεκριμένα της οπαδικής βίας και επιχειρεί να ερμηνεύσει μέσα από μια οπτική κυκλικής αλληλεπίδρασης το φαινόμενο της βίας στα γήπεδα. Πιο συγκεκριμένα, η προσέγγιση της εργασίας είναι κοινωνιολογική και ανθρωπολογική και βασίζεται κυρίως στη συστημική θεωρία, τη θεωρία της επικοινωνίας και πιο συγκεκριμένα του διπλού δεσμού, μια θεωρία του Gregory Bateson που αναδεικνύει το επικοινωνιακό δίλημμα, μέσα από την παροχή διπλών/αντιφατικών μηνυμάτων, στο οποίο «παγιδεύονται» συχνά μέλη μιας οικογένειας που το ένα μέλος της εμφανίζει σχιζοφρενική συμπτωματολογία. Μέσω της θεωρίας αυτής θα διερευνηθούν οι τρόποι με τους οποίους επικοινωνούνται μηνύματα από την παρουσία διάφορων στοιχείων του πλαισίου όπως είναι οι τακτικές αστυνόμευσης, τα μέσα παρακολούθησης κ. ά , και πώς αυτά προσκαλούν τους οπαδούς στο να δράσουν βίαια απέναντι τους αλλά και στο γενικότερο πλαίσιο. Για το σκοπό αυτό διαμορφώσαμε τέσσερα ερευνητικά ερωτήματα που συμπεριλαμβάνουν ερωτήσεις αναφορικά με το σκοπό της έρευνας.

Συγκεκριμένα, το πρώτο ερευνητικό ερώτημα αναφέρεται στις αντιλήψεις και στάσεις των οπαδών σχετικά με την βία που ασκείται από τους οπαδούς στο γήπεδο και ειδικότερα διερευνά τον τρόπο που ορίζουν την οπαδική βία και τις περιγραφές που δίνουν στη συμπεριφορά τους κατά τη διάρκεια της παρακολούθησης ενός αγώνα στο γήπεδο. Διερωτώνται για το αν έχουν ασκήσει ποτέ κάποιου είδους βίαιη συμπεριφορά ως οπαδοί και με ποιους τρόπους. Αναφορικά με αυτό, ρωτήθηκαν για τους λόγους που τους ώθησαν να εκδηλώσουν αυτή τη συμπεριφορά καθώς και γιατί νομίζουν ότι οι οπαδοί προβαίνουν σε βίαιες συμπεριφορές μέσα στο γήπεδο.

Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα αναφέρεται στο ρόλο που διαδραματίζει το πλαίσιο στην εκδήλωση της οπαδικής βίας και ειδικότερα διερευνά τη σύνδεση της ατμόσφαιρας του γηπέδου με την εκδήλωση της οπαδικής βίας αλλά και τον τρόπο που οι ίδιοι έχουν επηρεαστεί από αυτό όταν έγιναν βίαιοι.

Το τρίτο ερευνητικό ερώτημα αναφέρεται στο ρόλο της αστυνόμευσης και των πολιτικών ελέγχου στην εκδήλωση της οπαδικής βίας και ειδικότερα διερευνά τον βασικό πυρήνα του γηπέδου που αποτελούν οι τεχνικές αστυνόμευσης και οι πολιτικές ελέγχου. Μέσα από ερωτήσεις εξετάζεται η γνώμη τους για τον τρόπο συμπεριφοράς της αστυνομίας αλλά και το πώς συνδέεται αυτός με την εκδήλωση της οπαδικής βίας. Διερωτώνται, ακόμα, για την σχέση που θεωρούν ότι έχει η παρακολούθηση με κάμερες και ο γενικότερος έλεγχος στο γήπεδο με την άσκηση οπαδικής βίας αλλά και, πιο συγκεκριμένα, ο τρόπος με τον οποίο έχουν επηρεαστεί οι ίδιοι από αυτά στις περιπτώσεις που έχουν γίνει βίαιοι.

Τέλος, το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα αναφέρεται στις προτάσεις των οπαδών σχετικά με τον περιορισμό της οπαδικής βίας στο γήπεδο.

Για τη διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική μέθοδος, αξιοποιώντας ως εργαλείο τις ημιδομημένες συνεντεύξεις ανοικτού τύπου. Δίνοντας τον λόγο στους συμμετέχοντες, ώστε να εκφράσουν τις αντιλήψεις τους μέσα από τις εμπειρίες τους, συλλέξαμε πληροφορίες από τα ίδια τα υποκείμενα της έρευνας. Με τον τρόπο αυτό, θελήσαμε να δοθεί έμφαση, στον τρόπο που οι ίδιοι οι οπαδοί βιώνουν τον εαυτό τους μέσα στο πλαίσιο και στις σχέσεις που αναπτύσσονται. Για τον λόγο αυτό θεωρήσαμε την επιλογή της ποιοτικής μεθόδου έρευνας ως την καταλληλότερη ώστε να κατανοήσουμε το «πώς» και το «γιατί» στα ερευνητικά ερωτήματα που έχουμε θέσει. Τα αποτελέσματα της έρευνας αναλύθηκαν μέσω της ανάλυσης περιεχομένου, αφού πρώτα εντοπίστηκαν οι θεματικοί άξονες.

Η εργασία αποτελείται από έξι κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αφορά την εισαγωγή. Το δεύτερο κεφάλαιο αποτελείται από το θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο περιλαμβάνει τους

ορισμούς της βίας και πιο συγκεκριμένα της οπαδικής βίας, την ιστορική αναδρομή και τις κοινωνιολογικές και ανθρωπολογικές θεωρίες που βασιστήκαμε για να ερμηνεύσουμε τα δεδομένα της έρευνας. Το τρίτο κεφάλαιο αφορά τη βιβλιογραφική ανασκόπηση αναφορικά με τις θεωρητικές προσεγγίσεις της οπαδικής βίας. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας. Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύονται τα δεδομένα της έρευνας και στο έκτο κεφάλαιο γίνεται συζήτηση και παρατίθενται τα συμπεράσματα καθώς και οι προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ: Ορισμός και ιστορική εξέλιξη της οπαδικής βίας

2.1 Ορίζοντας τη βία

Η βία ως φαινόμενο των καπιταλιστικών κοινωνιών δεν αποτελεί μια μονοδιάστατη έννοια αλλά μια σειρά από εκφάνσεις ως προς την ένταση και τον τρόπο έκφρασης της.

Για να γίνει δυνατή η κατανόηση της έννοιας και ειδικότερα στο ποδοσφαιρικό πλαίσιο, θα προσδιοριστεί αρχικά ο όρος της «βίας» και στη συνέχεια πιο συγκεκριμένα της βίας στον αθλητισμό.

«Η εσκεμμένη χρήση σωματικής βίας ή δύναμης, απειλούμενης ή πραγματικής, κατά του εαυτού, άλλου προσώπου, κατά ομάδας ή κοινότητας, η οποία είτε οδηγεί σε

μεγάλη πιθανότητα να προκαλέσει τραυματισμό, θάνατο, ψυχολογική βλάβη, κακή ανάπτυξη ή στέρηση», είναι ο ορισμός που έχει δοθεί από τον Παγκόσμιο Οργανισμό

Υγείας (2002: 5). Βέβαια, ο ορισμός αυτός είναι αρκετά άκαμptos και γενικός, γι' αυτό θα ήταν χρήσιμο να παρουσιάσουμε μερικούς ακόμα για να κατανοήσουμε σαφέστερα την παρουσία και την επίδραση αυτού του φαινομένου.

Οι γενικότερες τάσεις που επικρατούν είναι να θεωρούν τη βία ως κάτι που συνοδεύει τη φύση του ανθρώπου, ενώ άλλες ως μία δράση με αρνητικό και επιβλαβές εκτόπισμα. Ο Ray (2018) ενδιαφέρθηκε για την ψυχοκοινωνική διάσταση της βίας και ειδικότερα τις ψυχολογικές συνέπειες που μπορεί να προκληθούν ασυνείδητα, ενώ η Hannah Arendt είδε τη βία ως μια ένδειξη αδυναμίας απέναντι σε κάτι ισχυρότερο (de Gaay Fortman, 2005).

Ιδιαίτερη θέση έχει η στάση του φιλοσόφου Slavoj Žižek (Kirsch, 2010) ο οποίος έχει δηλώσει ότι «ο Γκάντι ήταν πιο βίαιος από τον Χίτλερ» έχοντας στο νου του την καπιταλιστική λειτουργικότητα και αιτιολογώντας αυτήν την προβοκατόρικη θέση του με τη σκέψη ότι ο Γκάντι προσπάθησε να επέμβει στην κρατική λειτουργία της Βρετανίας και να αλλάξει τον κόσμο.

Σημαντική είναι και η στάση του Jackman (2002) ο οποίος αναφέρει ότι ως βία μπορεί να λογιστούν και «οι ενέργειες που επιφέρουν, προμηνύουν ή προκαλούν βλάβη και μπορεί να είναι σωματικές, γραπτές ή λεκτικές, ψυχολογικές, υλικές ή κοινωνικές». Το σκεπτικό ότι η βία είναι «η μαμμή της Ιστορίας» όπως διατυπώθηκε από τους Marx και Lenin (Καρκαγιάννης, 2002) είναι μια οπτική που μας δείχνει τη στενή σχέση που έχει η βία με την παραγωγή αφηγήσεων τόσο σε συλλογικό όσο και σε προσωπικό επίπεδο, πώς διαμορφώνει τις σκέψεις και τις αντιλήψεις για το τί συνέβη και κυρίως, πώς η ίδια συγκεντρώνει την προσοχή μας στο αποτέλεσμα παραβλέποντας τις διαδικασίες που την δημιουργούν.

2.1.1 Αθλητική βία

Η βία στο αθλητικό πεδίο αποτελεί κομμάτι της ευρύτερης βίας που ασκείται και καλλιεργείται σε κοινωνικό επίπεδο χωρίς να μπορεί να διερευνηθεί τόσο μεμονωμένα όσο φαίνεται (Κυπριανός & Χουμεριανός, 2009: 211). «Η υπερβολική βία θεωρείται από καιρό ως μια από τις μεγαλύτερες απειλές για το μακροπρόθεσμο μέλλον του αθλητισμού όπως το γνωρίζουμε» (Case & Boucher, 1981: 9).

Στο αθλητικό πλαίσιο μπορούμε να διακρίνουμε τρία είδη βίας ως προς τους συμμετέχοντες που παίρνουν μέρος. Το πρώτο είναι η επιθετικότητα μεταξύ των παικτών κατά τη διάρκεια ενός αγώνα, δεύτερο είναι η βία των θεατών που επηρεάζεται σε έναν βαθμό από τη βία των παικτών και την εξέλιξη του παιχνιδιού και τρίτο είδος αποτελεί η οπαδική βία εντός και εκτός του αγωνιστικού χώρου. Στην εργασία αυτή θα ασχοληθούμε με το τελευταίο είδος, την οπαδική βία και πιο συγκεκριμένα τις διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα κατά τη δημιουργία και την εκδήλωση της.

Για τον Young (2000), η έννοια της βίας στον αθλητισμό είναι γενική και δεν υπάρχει ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός. Το φαινόμενο της οπαδικής βίας έχει πάρει πολλές μορφές στις διαφορετικές φάσεις της ιστορίας (Μαστρογιαννάκης, 2017: 4). Ο Goldstein στο βιβλίο του *Sports Violence* (1983) αναφέρει ότι όπως κάθε περίπλοκο ζήτημα έτσι και η βία στον αθλητισμό μπορεί να οριστεί με χιλιάδες εικόνες, ερμηνείες και έννοιες.

Η οπαδική βία μπορεί να έχει διαφορετικές εντάσεις και μορφές. Βία στον αθλητισμό αποτελεί τόσο η λεκτική βία (βρίσιμο, προσβλητικά και ρατσιστικά συνθήματα και χαρακτηρισμοί) όσο και η σωματική και η ψυχολογική. Βίαιος μπορεί να είναι ακόμα και ο τρόπος δράσης και τοποθέτησης των αστυνομικών δυνάμεων και των παρεμβατικών μέτρων καταστολής και ελέγχου. Γενικότερα, μπορούμε να την συνοψίσουμε στην μείωση της σωματικής αλλά και

της ψυχικής ακεραιότητας του υποκειμένου που είναι αποδέκτης τέτοιων στάσεων (Συλαμιανάκης, 2020: 7).

Μια σαφής και περιεκτική διατύπωση για την οπαδική βία έχει δώσει ο Young (2012: 15) αναφέροντας:

«αφορά άμεσες πράξεις σωματικής βίας που περιλαμβάνονται εντός ή εκτός των κανόνων του παιχνιδιού και έχουν ως αποτέλεσμα τον τραυματισμό προσώπων, ζώων ή περιουσίας· και επιβλαβείς ή δυνητικά επιβλαβείς πράξεις που διεξάγονται στο πλαίσιο του αθλητισμού, απειλούν, προκαλούν τραυματισμό ή παραβιάζουν τις ανθρώπινες αξίες όπως η δικαιοσύνη, και τις πολιτικές ελευθερίες».

Αποτελώντας ένα βασικό θέμα και μείζον πρόβλημα για το χώρο του αθλητισμού, η οπαδική βία έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης και έρευνας σε μεγάλο βαθμό εδώ και δεκαετίες, με την ξένη βιβλιογραφία να βρίθει σε σχέση με τη βιβλιογραφία που αφορά το ελληνικό ποδοσφαιρικό πλαίσιο. Μια κοινή παρεξήγηση που έχει παρατηρηθεί όσον αφορά την ερμηνεία είναι η προσπάθεια να αποδοθούν ευθύνες απομονωτικά στην κοινωνική και πολιτική κατάσταση που επικρατεί σε κάθε περίοδο, όπως ο Dunning που επιχειρεί να αποδώσει τη βία σε πολιτικούς λόγους παραβλέποντας άλλες πιο συγκεκριμένες πτυχές του προβλήματος (Armstrong&Harris, 1991: 430).

Ο χουλιγκανισμός, γύρω από τον οποίο κατασκευάζονται και συντηρούνται πανικοί ηθικής χωρίς περαιτέρω εμβάθυνσεις. Συχνά, μέσα από την απλοποίηση των αιτιών ενισχύεται η κοινωνική αναταραχή και δημιουργείται μια άκαμπτη και ασαφής αφήγηση για το φαινόμενο αυτό και τις οπαδικές ταυτότητες. Δημιουργείται, έτσι, η ψευδαίσθηση της ανάγκης για περισσότερη προστασία και περιορισμό των βίαιων επεισοδίων. Εν απουσία ενός νομικού ορισμού, η έννοια του χουλιγκανισμού παραμένει ασαφής, κυρίως γιατί έχουν σχετικοποιηθεί βασικές νομικές αρχές που οδήγησαν στο να υποβαθμιστεί το κριτήριο της αθωότητας και να αυξηθεί η εφαρμογή της αρχής της υποψίας (Tsoukala, 2009).

Ο χουλιγκανισμός αποτελεί ένα φαινόμενο βίας στο πλαίσιο του αθλητισμού που διαμορφώνει σε σημαντικό βαθμό τόσο τα όρια και τον έλεγχο που ασκείται αλλά και γενικότερα τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του περιβάλλοντος. Μέσα στον καιρό έχει καλλιεργηθεί ένα κλίμα φόβου γύρω από τους χούλιγκανς που συντηρείται από ψευδο-ρατσιστικά και σεξιστικά

πρότυπα, προκαταλαμβάνοντας την κοινή γνώμη σχετικά με τις προθέσεις των οπαδών μέσα κι έξω από τα γήπεδα (Crabbe, 2003: 420).

Χαρακτηριστικά διαβάζουμε:

«Κατά συνέπεια, είναι ίσως κατανοητό γιατί πολλοί υποστηρικτές φαίνεται να προσπαθούν να καλύψουν τα πρόσωπά τους καθώς στις ειδήσεις βιντεοσκοπείται η άφιξη και αναχώρηση σε αγώνες στο εξωτερικό. Σε πολλές περιπτώσεις, μπορεί να προστατεύουν την αθωότητα τους, αντί να κρύβουν την ενοχή τους, όπως πολλοί δημοσιογράφοι θα μας έκαναν να πιστέψουμε. [...] Ο χούλιγκαν του ποδοσφαίρου γεννά το πρόβλημα του χουλιγκανισμού του ποδοσφαίρου. Η δημιουργία ενός νέου λαϊκού διαβόλου οδηγεί στην ανάπτυξη ενός ηθικού πανικού... Μελλοντικά συμβάντα τότε εμφανίζονται στο πλαίσιο αυτού του ηθικού πανικού ως απόδειξη μιας τάσης, η οποία είναι όλο και πιο αξιοσημείωτη από μόνη της» (Poulton, 2005: 35).

Συντηρώντας τέτοιου είδους μύθους, αναπαράγονται ιστορίες φόβου για τη δράση τους στις ποδοσφαιρικές αναμετρήσεις (Poulton, 2005: 28).

2.2. Ιστορική αναδρομή

2.2.1 Ιστορική εξέλιξη της οπαδικής βίας στην Ευρώπη

Το φαινόμενο της οπαδικής βίας ακολουθεί μια μακρά πορεία μέσα στο χρόνο τουλάχιστον από τα τέλη του 19ου αιώνα και κυρίως στο χώρο του ποδοσφαίρου λόγω της δημοφιλίας του και των οικονομικών συμφερόντων που διακινούνται ανάμεσα στους θεσμούς. Η επαγγελματοποίηση του ποδοσφαίρου από το 1979-1980 άλλαξε το ποδόσφαιρο όπως το γνωρίζαμε και μαζί και τη στάση των οπαδών στο γήπεδο και τη σχέση με την ομάδα τους. Η φαινομενική συγκυριακή επίκληση στο αφήγημα του μύθου του ποδοσφαίρου συνέπεσε με την ταυτόχρονη ενίσχυση της εμπορευματοποίησης του (Μπογιόπουλος & Μηλάκας, 2016: 217).

Η βία στο ποδοσφαιρικό πεδίο μπορεί να διακριθεί σε αυτή που εμφανίστηκε σε χώρες της Βόρειας Ευρώπης όπως η Αγγλία, η Ολλανδία και το Βέλγιο, και σε εκείνη των Νότιων χωρών όπως η Ελλάδα και η Ιταλία.

Στην πρώτη περίπτωση τα επεισόδια ενώ είχαν την τάση να προκαλούνται μέσα στο γήπεδο, ωστόσο αποτρέπονταν από την αστυνομική επέμβαση, ενισχύοντας, όμως, τη δημιουργία συμπλοκών εκτός του χώρου.

Στην περίπτωση της Ελλάδας και της Ιταλίας, τα βίαια περιστατικά λάμβαναν χώρα τόσο κατά τη διάρκεια όσο και πριν και μετά τη διεξαγωγή του αγώνα (Μαστρογιαννάκης, 2017).

Στην Ευρώπη τα πρώτα επεισόδια εμφανίστηκαν στην Αγγλία, με αποκορύφωμα τα επεισόδια της Γλασκόβης όπου εκατοντάδες οπαδοί τραυματίστηκαν, και αργότερα στην Ιταλία (Armstrong, 1999).

Αφορώντας κυρίως την εξέλιξη του αγώνα, τα επεισόδια κλιμακώθηκαν κατά την δεκαετία του 1930, καταλήγοντας σε απαγόρευση της διεξαγωγής των ποδοσφαιρικών συναντήσεων (Μαστρογιαννάκης, 2021).

Τις δεκαετίες του 1960 και 1970 η βία με κάθε μορφή είτε λεκτική είτε σωματική κορυφώνεται και κάνει την εμφάνισή της κυρίως στην Αγγλία αλλά και σε χώρες όπως η Ολλανδία και η Ιταλία.

Η δεκαετία του 1980 βρίσκει τη βία να πρωταγωνιστεί σε αγώνες πολλών χωρών με βασική διαφορά τόσο στην ποιότητα των συμβάντων όσο και στην ένταση. Οι βίαιες συμπεριφορές μετατοπίζονται χωρικά και χρονικά, μιας και δεν αφορούν πια την εξέλιξη του αγώνα και μεταφέρονται εκτός του γηπέδου, καταλήγοντας σε σφοδρές συμπλοκές με την αστυνομία (Μαστρογιαννάκης, 2017). Η επιτήρηση με ηλεκτρονικά μέσα και ο γενικότερος έλεγχος των οπαδών φαίνεται να συνέβαλε σημαντικά στον περιορισμό των βίαιων συμβάντων κατά τη δεκαετία του 1990 στην Αγγλία.

2.2.2 Η οπαδική βία στο ελληνικό ποδόσφαιρο

Στον ελληνικό χώρο το φαινόμενο της οπαδικής βίας εμφανίστηκε πολύ πριν το 1970. Όμως, κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1970 η κατάσταση φαινόταν να είναι ήπια και τις αντιπαλότητες να διατηρούν περισσότερο έναν χαρακτήρα πειράγματος παρά επίθεσης (Ζαιμάκης, 2005). μ

Μετά το 1980 άρχισαν να εμφανίζονται περιστατικά λεκτικής και σωματικής βίας παράλληλα με τις οργανωμένες μετακινήσεις οπαδών και την γενικότερη εμπορευματοποίηση και άνθιση του ποδοσφαιρικού θεάματος (Ζαιμάκης, 2005).

Τα επόμενα χρόνια, και συγκεκριμένα την περίοδο 1996 με 2002 παρατηρείται ύφεση στην συμμετοχή ανήλικων οπαδών, γεγονός που αποδόθηκε στην μικρότερη άσκηση αστυνομικής επιτήρησης και ελέγχου, ενώ το 2009 με 2010 παρατηρήθηκε μείωση της τάξης του 54% λόγω της απαγόρευσης των οπαδών να μετακινούνται σε άλλη έδρα για την παρακολούθηση αγώνων (Ζαιμάκης, 2005).

Γενικότερα η οπαδική βία στην Ελλάδα μπορεί να χωριστεί σε δύο περιόδους. Η πρώτη αφορά το διάστημα έως το 1970 όπου τα περιστατικά εμφανίζονται εντός του γηπέδου, ενώ η δεύτερη λογίζεται από το 1970 και μετά με τα περιστατικά να μην σχετίζονται πια με την ίδια την εξέλιξη του αγώνα και να μετατοπίζονται τόσο χρονικά όσο και χωρικά. Αυτό που αποτελεί βασική ειδοποιό διαφορά για τον ελλαδικό χώρο είναι το γεγονός ότι οι βίαιες συμπεριφορές εξαπλώθηκαν και εκτός του γηπέδου σε αντίθεση με το παράδειγμα της Αγγλίας (Μαστρογιαννάκης, 2017).

Αν και έχουν γίνει αρκετές νομοθετικές μεταβολές και έχουν θεσπιστεί μέτρα ελέγχου, επιτήρησης και καταστολής, στην Ελλάδα δεν έχει υπάρξει αποτελεσματικός περιορισμός του φαινομένου (Μαστρογιαννάκης, 2017). Το ποδόσφαιρο αποτελώντας πεδίο συλλογικής δράσης δημιουργεί το χώρο για να εκφραστεί κάθε είδους κοινωνική αλληλεπίδραση και ιδεολογική στάση, ιδιαίτερα σε εποχές κρίσης, με τις εξέδρες των ελληνικών γηπέδων να αποτυπώνουν την πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα (Zaimakis, 2016: 253).

2.2.3 Πολιτικές αντιμετώπισης και ελέγχου της οπαδικής βίας στην Ελλάδα

Στον ελλαδικό χώρο, μπορούμε να διακρίνουμε τρία χρονικά στάδια αναφορικά με την τις πολιτικές αντιμετώπισης και ελέγχου κατά της οπαδικής βίας αλλά και με το νομοθετικό πλαίσιο της εκάστοτε χρονικής στιγμής.

Μέχρι το 1986 έχουμε απουσία κάποιου νομοθετικού πλαισίου για την αντιμετώπιση της οπαδικής βίας, με πρώτη προσπάθεια από την πλευρά του νόμου να γίνεται τη δεκαετία του 1980 (Κοταρίδης, 2005: 29). Σε αυτό το στάδιο η απόπειρα αφορούσε κυρίως τη θέσπιση κατασταλτικών μέτρων και βαρέων ποινών σε σχέση με το χώρο και τον χρόνο της πράξης και όχι με το είδος της, γεγονός που φαίνεται να περιορίζει τα προσωπικά δικαιώματα των πολιτών με βάση το ενδεχόμενο και μόνο μιας απειλητικής κατάστασης και όχι της ίδιας της διάπραξης (Κοταρίδης, 2005: 29-30). Παρατηρώντας τα μέτρα καταστολής γίνεται φανερό ότι έχουν

μόνο τιμωρητικό χαρακτήρα και όχι σωφρονισμού ή πρόληψης μιας και τονίζεται η ευθύνη μόνο των δράσεων και όχι και των δυο εμπλεκόμενων πλευρών (Κοταρίδης, 2005:30).

Το επόμενο στάδιο καταπολέμησης της βίας λαμβάνει χώρα το 1999 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα με την λήψη τόσο κατασταλτικών όσο και οργανωτικών και προληπτικών μέτρων, με τα πρώτα να εστιάζουν στην διατήρηση της τάξης μέσα στο γήπεδο και τα δεύτερα να ενισχύουν τη στάση του «ευ αγωνίζεσθαι» (Κοταρίδης, 2005: 31). Στο σημείο αυτό φαίνεται να γίνεται προσπάθεια για να εμπλακούν όλοι οι φορείς που τους αφορά η οπαδική βία, στρέφοντας την προσοχή στην αλλαγή του τρόπου σκέψης και όχι μόνο στη τιμωρία των δράσεων (Κοταρίδης, 2005: 35).

2.2.4 Οι τακτικές αστυνόμευσης της οπαδικής βίας στην Ελλάδα

Οι μέθοδοι αστυνόμευσης που έχουν εφαρμοστεί διαχρονικά δεν είναι ομοιογενείς. Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις βασικές περιόδους της αστυνόμευσης της οπαδικής βίας, με την πρώτη να ξεκινά από την εμφάνιση του φαινομένου στην Ελλάδα γύρω στο 1920 και να συνεχίζεται μέχρι και το τέλος της δικτατορίας (Μαστρογιαννάκης, 2017: 1). Στο διάστημα αυτό η οπαδική βία αντιμετωπιζόταν όπως και κάθε άλλο είδος βίας χωρίς συγκεκριμένο πλαίσιο δράσης με την συνακόλουθη απουσία αστυνομικού σχεδιασμού (Μαστρογιαννάκης, 2017: 1-2).

Μέσα σε ένα γενικότερο κλίμα ελέγχου, οι οπαδοί στοχοποιούνταν τόσο για τα πολιτικά τους πιστεύω όσο και για τις οικογενειακές πολιτικές τους καταβολές, με αστυνομικούς με πολιτικά να παρεισφρύουν ανάμεσα στους οπαδούς για λόγους ελέγχου αλλά και πρόκλησης επεισοδίων (Μαστρογιαννάκης, 2017: 2). Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα να δημιουργούνται βίαιες αντιδράσεις της αστυνομίας χωρίς κανέναν χαρακτήρα πρόληψης ή διαλλακτικότητας για να τηρηθεί ένα κλίμα τάξης (Μαστρογιαννάκης, 2017: 1-2).

Από την πτώση της δικτατορίας, μέχρι τα μέσα περίπου του 1980 και έως τα μέσα του 2000 έχουμε μια περίοδο κοινωνικών αναταραχών όπου τα συμβάντα της οπαδικής βίας αρχίζουν να γίνονται αισθητά και να αναγνωρίζονται ως ένα κοινωνικό φαινόμενο που λαμβάνει διαστάσεις (Μαστρογιαννάκης, 2017: 3). Η οπαδική βία λογίζεται ανάμεσα στις συμπεριφορές που θα μπορούσαν να είναι απειλητικές για τη δημόσια ευταξία και αρχίζουν να αναπτύσσονται στρατηγικές για τον έλεγχο των οπαδών. Θεσπίζονται αρμόδιες υπηρεσίες με την παρουσία της αστυνομίας να είναι με πολιτική ενδυμασία στοχεύοντας, έτσι, στη συλλογή πληροφοριών για τη δράση και τη σχέση των οπαδών με στοιχεία της υποκουλτούρας, όπως είναι άλλες ομάδες και παραβατικές συμπεριφορές όπως η χρήση και το εμπόριο ναρκωτικών (Μαστρογιαννάκης, 2017: 3).

Τη χρονική αυτή περίοδο χαρακτηρίζει μια γενικότερη διάθεση μεταρρύθμισης χωρίς να αλλάζει ο έντονα κατασταλτικός χαρακτήρας των προηγούμενων χρόνων και η απουσία διαλόγου για την κατανόηση άλλων κοινωνικών παραγόντων που θα μπορούσαν να συμβάλουν στη δημιουργία του φαινομένου. Υιοθετείται η συνοδεία οπαδών αλλά και η έντονη παρουσία της αστυνόμευσης με τον υπερβολικό έλεγχο στη μετακίνηση οπαδών μέσα στο γήπεδο και τις δυναμικές επεμβάσεις και τον έντονο περιοριστικό τους χαρακτήρα να δημιουργούν σοβαρούς κινδύνους σε περιορισμένο χώρο (Μαστρογιαννάκης, 2017: 4). Οι τακτικές αυτές δεν απέδωσαν αποτελέσματα και γι' αυτό αντικαταστάθηκαν από το μέσο των νεκρών ζωνών που φάνηκε να εκτόνωνσε λίγο τις εντάσεις (Μαστρογιαννάκης, 2017: 4-5).

Στην αρχή του 2000 δοκιμάζεται ένας άλλος τρόπος αστυνόμευσης πιο ήπιας μορφής με σκοπό την πρόληψη και την αποκλιμάκωσης της βίας, ο οποίος είχε κάποια διαφορά, και τον οποίο αντικατέστησε τα επόμενα χρόνια μια τακτική λήψης αναγκαίων μέτρων για την τήρηση της τάξης, στοχεύοντας στην εξυγίανση του γηπέδου και την ασφαλή πρόσβαση όλων των πολιτών (Μαστρογιαννάκης, 2017: 5).

Από τα μέσα του 2000 μέχρι και σήμερα έχουμε μεταρρυθμίσεις τόσο σε γραφειοκρατικό επίπεδο όσο και στη λήψη προεγκληματικών μέτρων για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας λόγω των Ολυμπιακών Αγώνων, αλλά και μια γενικότερη αύξηση των τακτικών παρακολούθησης με διάφορα ηλεκτρονικά και μή μέσα (Μαστρογιαννάκης, 2017: 6). Οι μέθοδοι επιτήρησης πληθαίνουν και γίνονται πιο σαφείς ως προς τον τόπο και το χρόνο αλλά και τους αρμόδιους φορείς και ομάδες που μπορούν να δράσουν σε ανάλογες βίαιες περιπτώσεις και στην συλλογή πληροφοριών για την πρόληψη τους (Μαστρογιαννάκης, 2017: 7-8).

Με τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα και αξίες να αμφισβητούνται και να υπονομεύονται συνεχώς μέσα από τις τακτικές της αστυνόμευσης, η αποτελεσματικότητα των μέτρων μοιάζει να μην ικανοποιεί τις κρατικές βλέψεις για τήρηση της τάξης. Γίνεται φανερό ότι με τις διαφορετικές τακτικές και στάσεις της αστυνόμευσης από την αρχή της εμφάνισης του φαινομένου μέχρι και σήμερα, έχει αυξηθεί η άσκηση της βιοεξουσίας στο πλαίσιο του γηπέδου και γενικότερα στο αθλητικό πεδίο, είτε αυτή αφορά την πρόληψη είτε την αντιμετώπιση της οπαδικής βίας.

2.3 Θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας: Κοινωνιολογικές και ανθρωπολογικές θεωρίες που βασίστηκε η έρευνα

2.3.1 Η συστημική θεωρία

Η συστημική θεωρία αποτελεί ένα επιστημονικό μοντέλο ερμηνείας του κόσμου το οποίο στηρίχθηκε στην Γενική Θεωρία Συστημάτων που εισήγαγε ο διάσημος βιολόγος Ludwig von Bertalanffy το 1968. Σ' αυτήν διατυπώνονται όροι όπως σύστημα, διαφοροποίηση, αυτορρύθμιση, όρια και διάφοροι άλλοι απαραίτητοι για την κατανόηση αυτού του τρόπου σκέψης. Σε αντίθεση με τις έννοιες του αναγωγισμού και του δυισμού, η κυκλική επιστημολογία που εγκαθιδρύεται ερμηνεύει τις σχέσεις μεταξύ των στοιχείων εκτός της γραμμικής αιτιότητας δίνοντας μια ολιστική και συνθετική όψη ανάμεσα τόσο στα επιμέρους στοιχεία αλλά και στην κατανόηση της πολυπλοκότητας των φαινομένων.

Σύστημα αποτελεί ένα σύνολο στοιχείων τα οποία δεν ισούνται με το άθροισμα τους αλλά με τις σχέσεις και τις δυναμικές που αναπτύσσονται ανάμεσα στα στοιχεία του. Με την λογική αυτή μια αλλαγή σε ένα στοιχείο του συστήματος μπορεί να επιφέρει αλλαγή τόσο σε ένα άλλο όσο και σε ολόκληρο το σύστημα (Μουρίκης, 2017). Η έννοια του συστήματος μπορεί να αφορά τόσο δομές του μικρόκοσμου όσο και του μακρόκοσμου, από κοινότητες μέχρι και ολόκληρα έθνη, με τον άνθρωπο να είναι μέρος αυτής της έκτασης του επιστημονικού μοντέλου θεώρησης.

Η συστημική θεωρία, κονστρουκτιβιστικά λογίζει τον κόσμο ως μια κατασκευή που συγκατασκευάζεται μέσα από τις σχέσεις που αναπτύσσουν τα επιμέρους στοιχεία του. Βασική διαφορά από τις προϋπάρχουσες θεωρήσεις αποτελεί η έννοια της κυκλικότητας, το γεγονός δηλαδή ότι το αίτιο και το αποτέλεσμα δεν συνδέονται γραμμικά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να διαμοιράζεται η ευθύνη και η λειτουργικότητα, με κάθε μέρος του συστήματος να αναλαμβάνει την επίδραση της συμμετοχής του στο σύστημα και του τρόπου επικοινωνίας του με τα υπόλοιπα μέρη (Μουρίκης, 2017).

Μια βασική λειτουργία των συστημάτων είναι η ικανότητα τους να έρχονται σε ισορροπία. Η ομοιοστάση, όπως ονομάζεται αυτή η λειτουργία, είναι χρήσιμη για την οργάνωση της δομής τους σε σχέση με τις αλλαγές που προκύπτουν, και για τον προσανατολισμό προς μια νέα μορφή ισορροπίας (Μουρίκης, 2017). Διαβάζουμε χαρακτηριστικά σε ένα κείμενο για το βιβλίο του Bateson (Μουρελή, 2018):

«Το πράγμα ορίζεται από τις σχέσεις του –και όχι από τις ιδιότητές του καθαυτές - και το σύνολο των σχέσεών του είναι αυτό που λέμε πλαίσιο. Η γλώσσα επιβεβαιώνει μέσω της

σύνταξής ότι τα πράγματα έχουν ιδιότητες. Ένας πιο ακριβής τρόπος ομιλίας θα έκανε φανερό πώς τα πράγματα «παράγονται» και γίνονται αντιληπτά μέσω των εσωτερικών σχέσεων και μέσω της «συμπεριφοράς», της συμμετοχής τους, σε σχέση με άλλα πράγματα και με τον ομιλητή, σχέσεις που δεν είναι γραμμικές αλλά κυκλικές, υπάρχουν δηλαδή επίπεδα αναδράσεων, αυτοδιορθωτικοί νοητικοί μηχανισμοί».

2.3.2 Η έννοια και η επίδραση του πλαισίου

Η έννοια του πλαισίου έχει λάβει πολλούς ορισμούς από τις διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις μέσα στα χρόνια. Τέσσερα βασικά στοιχεία του πλαισίου αποτελούν ο πομπός, ο δέκτης, το μήνυμα και η πραγματικότητα αναφοράς (Ardèvol-Abreu, 2015: 423). Αποτελεί, λοιπόν, μια συνθήκη στην οποία επιλέγονται κάποια κομμάτια της πραγματικότητας και τονίζεται η σημασία τους, με σκοπό να γίνει πιο σαφές το πρόβλημα και οι αιτίες του, έτσι ώστε να βρεθούν περισσότερες λύσεις γι' αυτό, και οργανώνοντας τις σχέσεις μεταξύ των αποστολέων και των δεκτών των μηνυμάτων (Ardèvol-Abreu, 2015: 424).

Μέσα σε ένα πλαίσιο καθορίζεται ο τρόπος που γίνεται αντιληπτό ένα στοιχείο, καθώς λειτουργεί σαν να δίνει σχήμα και μορφή στα επιμέρους στοιχεία του, στις πράξεις, τις σκέψεις και τις στάσεις τους (Westin, n. d.). Είναι η δυναμική του πλαισίου που καθορίζει τις προσδοκίες και προσφέρει ενδείξεις που παρέχουν οδηγίες για το πώς να χρησιμοποιούμε ένα μέσο, δηλώνοντας έτσι και τις σχέσεις μεταξύ τους. Η ίδια η παρουσία του πλαισίου δίνει το νόημα σε αυτά (Westin, n. d.).

Ο Frow αναφέρει όπως διαβάζουμε στο κείμενο *frame* (2) (Westin, n. d.),

«ότι το πλαίσιο έχει κάτι σημαντικό να πει για το πώς οι πραγματικότητες κατασκευάζονται και διατηρούνται... μια κεντρική επίπτωση σχετικά με την έννοια του είδους είναι επομένως ότι οι πραγματικότητες μέσα και μεταξύ των οποίων ζούμε δεν μεταφέρονται με διαφάνεια, αλλά διαμεσολαβούνται από συστήματα αναπαράστασης: από την ομιλία, τη γραφή, την πράξη, τις εικόνες και τον ήχο».

2.3.3 Η θεωρία του Bateson και η έννοια του πλαισίου

Μέσα από την οπτική του Gregory Bateson άρχισε να γίνεται αντιληπτή μια ολιστική θεώρηση όπου αντιλαμβάνεται το νου ως μέρος ενός συστήματος που περιλαμβάνει τον άνθρωπο μαζί με το περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται (Bateson, 2017: 12). Ο ίδιος θεωρούσε ότι υπάρχει πάντα ένας καινούριος τρόπος ερμηνείας ενός φαινομενικά ξεκάθαρα συμβάντος που εντοπίζεται στη διαδικασία που ακολουθεί ο επιστήμονας για να ερευνήσει το ενδιαφερόμενο θέμα (Bateson, 2017: 30). Ο νους ανευρίσκεται πέρα από τα στενά χωρικά όρια του σώματος και του δέρματος περικλείοντας κάθε στοιχείο με το οποίο βρίσκεται σε σχέση και συμμετέχει στο βιολογικό του σύστημα, θεωρούμενο πλέον ως ένα σύνολο ιδεών σε κύκλωμα (Bateson, 2017: 12).

Η έννοια του πλαισίου όπως διατυπώθηκε από τον Gregory Bateson το 1972, με όρους ψυχολογίας, όρισε το πλαίσιο ως ένα χρονικά και τοπικά προσωρινό όριο ενός συνόλου μηνυμάτων που προκύπτουν από την αλληλεπίδραση και λειτουργεί ως στοιχείο μετα-επικοινωνίας (Arowolo, 2017: 1). Ανέφερε συγκεκριμένα ότι το είδος της σκέψης και της συμπεριφοράς που εμφανίζεται την εκάστοτε χρονική στιγμή σχετίζεται με το πλαίσιο στο οποίο περιέχονται και δημιουργούνται και ότι αυτά αποτελούν τα στοιχεία που μας ειδοποιούν για το ρόλο τους στο γενικό πλαίσιο (Westin, n. d.).

Μέσα σε ένα πλαίσιο μπορούμε να διακρίνουμε διαφορετικά μεταξύ τους στοιχεία, σύνολα βιολογικών συστημάτων, ανθρώπων που δρουν μεμονωμένα ή συνολικά σε σχέση πάντα με το πλαίσιο στο οποίο βρίσκονται. Κάθε βιολογικό σύστημα μπορεί να γίνει κατανοητό λαμβάνοντας υπόψιν πέντε βασικές όψεις ενότητας του συνόλου των ιδιοτήτων. Η πρώτη είναι η δομική όψη, όπου η συμπεριφορά ενός στοιχείου εμφανίζει συνέπεια σε σχέση με τα υπόλοιπα διαφορετικά στοιχεία, σε γνωστικό επίπεδο. Πρόκειται για μια συστημικά αποδεκτή συμπεριφορά αναφορικά με τις σχέσεις που θεωρούνται συνεπείς σε αυτό το πλαίσιο (Bateson, 2017: 99).

Η δεύτερη όψη είναι η συναισθηματική, όπου μπορούμε να κατανοήσουμε την συναισθηματική ικανοποίηση και μη ικανοποίηση, ως επιδιώξεις μιας οργανωμένης δράσης του συστήματος και της επιτρεπτής και αναμενόμενης συνέπειάς του (Bateson, 2017: 99). Τρίτη όψη αποτελεί η οικονομική ενότητα που σχετίζεται με τα υλικά αντικείμενα και τις διαδικασίες που τα αφορούν. Τέταρτη όψη είναι η χρονολογική και χωρική ενότητα όπου η οργάνωση εξαρτάται από τις χρονικές και τοπικές παραμέτρους και, τελευταία όψη αποτελεί η κοινωνιολογική ενότητα όπου αφορά τις αλληλεπιδράσεις των στοιχείων σε σχέση με την επιβίωση και την διάλυση των δομών ενότητας του πλαισίου (Bateson, 2017: 99).

2.3.4 Συστήματα αλληλεπίδρασης

Το πλαίσιο ως μια συνθήκη σχέσεων διαπνέεται από τρόπους αλληλεπίδρασης μεταξύ των στοιχείων του. Κατά τον Bateson διακρίνονται τρεις βασικοί τρόποι διαφοροποίησης μεταξύ των στοιχείων, οι οποίοι είναι το μοτίβο συμμετρικής, το μοτίβο συμπληρωματικής και της ανταποδοτικής σχέσης (Bateson, 2017: 100). Αυτές οι σχισμογόνες αλληλουχίες, όπως ονομάζονται, δημιουργούν δυναμικές σχέσεων που διατηρούν τα συστήματα σε ισορροπία και τα διαφοροποιούν μεταξύ τους (Bateson, 2017:)

Η συμμετρική διαφοροποίηση αφορά άτομα και ομάδες που εμφανίζουν τα ίδια πρότυπα συμπεριφοράς. Μια τέτοια σχέση μπορεί να αποτελέσει μια σχέση ανταγωνισμού όπου μια δράση μιας ομάδας σε μεγαλύτερο βαθμό θα προκαλέσει εξίσου τη δράση της άλλης ομάδας σε μεγαλύτερο βαθμό (Bateson, 2017: 128). Τέτοιες σχέσεις οδηγούνται εύκολα σε κλιμακώσεις, εχθρότητες και αντιπαλότητες, ακόμα και σε κατάρρευση του υπάρχοντος συστήματος, σε περιπτώσεις που ενισχύονται τα πρότυπα συμπεριφοράς και από τις δυο πλευρές (Bateson, 2017: 101). Τέτοιες συμπεριφορές μπορεί να είναι η κυριαρχία, η επιβολή, η αίσθηση αδικίας, η αντίσταση, η αφοσίωση και η άσκηση βίας. Σε περιπτώσεις συμμετρίας, η κάθε ομάδα φέρεται λόγω της παραβίασης των δικαιωμάτων της, να τιμωρεί την άλλη μέσα από τη σύγκρουση.

Συμπληρωματική διαφοροποίηση αποτελεί η αλληλεπίδραση που περιλαμβάνει διαφορετικές συμπεριφορές μεταξύ των στοιχείων ή των ομάδων, λαμβάνοντας χώρα προοδευτικά (Bateson, 2017: 101). Μερικά ζεύγη συμπληρωματικής αλληλεπίδρασης μπορεί να είναι η υποταγή και η κυριαρχία, το θύμα και ο θύτης, το υψηλό κύρος και το χαμηλό κύρος, η αφοσίωση και η αντίσταση και, η δύναμη και η αδυναμία.

Στην ανταποδοτική διαφοροποίηση η σχέση είναι ασύμμετρη παρόλο που η συμμετρία αποκαθίσταται μέσα από μια σειρά περιπτώσεων όπου το μοτίβο αυτό μοιάζει να εξισορροπείται εσωτερικά χωρίς να οδηγεί σε διαφοροποίηση (Bateson, 2017: 102)

Τα συμμετρικά συστήματα μοιάζουν, σε λειτουργικό επίπεδο, αντίθετα από τα συμπληρωματικά. Κανένα σύστημα δε συμπεριφέρεται απόλυτα και μεμονωμένα συμμετρικά ή συμπληρωματικά αλλά περισσότερο θα λέγαμε ότι περιέχουν και τα δυο είδη προτύπου συμπεριφοράς σε διαφορετικές ποσότητες (Bateson, 2017: 103). Σε μια ακραία συμμετρική σχέση αν δημιουργηθούν συμπληρωματικές αλληλεπιδράσεις, μπορεί να οδηγήσουν σε σταθεροποίηση του συστήματος (Bateson, 2017: 103). Το ίδιο ισχύει και στην αντίθετη

περίπτωση όπου μια συμμετρική αντιπαλότητα μπορεί να καταλαγιάσει μια συμπληρωματική σχέση που βρίσκεται σε υπερβολή (Bateson, 2017: 103). Σε κάποιες περιπτώσεις όπου τα συμπληρωματικά μοτίβα δημιουργούν σταθερότητα, τότε μπορεί να προκύψει μια εξαρτητική σχέση ανάμεσα στις δυο ομάδες (Bateson, 2017: 103).

Όσον αφορά τα ανταποδοτικά πρότυπα, αυτά φαίνεται να βρίσκονται σε μικρότερη ισχύ και να εκδηλώνονται λιγότερο από τα συμμετρικά, μιας και η συμμετρική σχισμογένεση σ' αυτά είναι ισχυρότερη (Bateson, 2017: 104).

Είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψιν το γεγονός ότι τα ανθρώπινα συστήματα σε αλληλεπιδράσεις ανταγωνισμού φαίνεται να μπαίνουν σε τέτοιες διαδικασίες με την προοπτική ότι μετά την ολική εμπλοκή θα υπάρξει μια αίσθηση ανακούφισης και εκτόνωσης των δυναμικών (Bateson, 2017: 140). Με μαθηματικούς όρους, η εκθετική καμπύλη λαμβάνοντας μια ανοδική πορεία κάποια στιγμή φαίνεται να πέφτει, καθώς δεν μπορεί συνεχώς να ανεβαίνει (Bateson, 2017: 141).

Προσπαθώντας, λοιπόν, να ερμηνευτεί και να περιγραφεί ένα σύστημα είναι απαραίτητο να γίνουν σαφείς οι σχισμογενείς επικοινωνίες που χρησιμοποιούν τα στοιχεία, τα άτομα και οι ομάδες, τα πλαίσια και οι πράξεις τους, οι διαδικασίες του πλαισίου που δημιουργούν και μερικές φορές επιβάλουν στα άτομα τις ψυχολογικές συνθήκες για να συμπεριφερθούν με συγκεκριμένο τρόπο, όπως οι παράγοντες ελέγχου της σχισμογένεσης (Bateson, 2017: 154).

Τα μοτίβα επικοινωνίας των μερών ενός συστήματος είναι σημαντικό να γίνονται κατανοητά μιας και σε περίπτωση που αντιλαμβάνονται τις προϋποθέσεις της μεταξύ τους σχέσης διαφορετικά, είναι πιθανό να δημιουργηθούν οι συνθήκες για την εμφάνιση διπλού δεσμού στην επικοινωνία τους (Bateson, 2017: 334).

2.3.5 Το επικοινωνιακό πλαίσιο του διπλού δεσμού

Το 1956 στο κείμενο τους *Προς μια θεωρία της σχιζοφρένειας*, ο Bateson και οι συνεργάτες του Jay Haley, Don D. Jackson, και John H. Weakland, χρησιμοποίησαν για πρώτη φορά τον όρο «διπλός δεσμός» στην προσπάθειά τους να περιγράψουν την πολυπλοκότητα του επικοινωνιακού πλαισίου της σχιζοφρένειας. Αποτελεί ένα μοντέλο ερμηνείας της σχιζοφρενικής συμπεριφοράς στις οικογένειες διαμορφωμένο στα πλαίσια της θεωρίας της επικοινωνίας και της θεωρίας των λογικών τύπων του Russell.

Ο διπλός δεσμός αποτελεί ένα επικοινωνιακό δίλημμα που αφορά δύο αντιφατικά μεταξύ τους μηνύματα που την ίδια στιγμή ακυρώνουν το ένα το άλλο. Πρόκειται για μια συνθήκη στην

οποία το άτομο καλείται να «απαντήσει» σε μια παράδοξη δήλωση ή πρόσκληση σε σχέση, όπου όπως κι αν αντιδράσει θα τιμωρηθεί.

Εκτός από την εμφάνιση σχιζοφρενικών συμπτωμάτων, μπορούμε να συναντήσουμε επικοινωνίες διπλού δεσμού σε διάφορες δηλώσεις των αλληλεπιδράσεων μας όπως είναι η δήλωση μιας μητέρας που ενώ σε ένα άδηλο επίπεδο σφίγγει τα δόντια παράλληλα λέει στο παιδί «έλα να σε αγκαλιάσω γιατί σε αγαπάω» (Κούρια, n.d.). Ένα ακόμη παράδειγμα διπλού δεσμού είναι η δήλωση μιας γυναίκας προς το σύζυγο της ότι τι να κάνει που της έφερε τώρα την ανθοδέσμη, αφού την έφερε επειδή του ανέφερε χθες ότι δε της φέρνει ποτέ λουλούδια, με τον σύζυγο να μην μπορεί να «κερδίσει» είτε πράξει το ένα είτε το άλλο (Κούρια, n.d.).

Υπάρχουν κάποιες βασικές προϋποθέσεις για τη δημιουργία του επικοινωνιακού πλαισίου του διπλού δεσμού. Αρχικά, να υπάρχουν δύο ή περισσότερα άτομα όπου το ένα μπορεί να θεωρηθεί ότι μπαίνει στο ρόλο του θύματος και το άλλο αποτελεί μορφή και ασκεί κάποια αλληλεπίδραση εξουσίας στο προηγούμενο (Bateson, 2017: 229).

Οι συνθήκες πρέπει να αποτελούν επαναλαμβανόμενη εμπειρία και όχι μεμονωμένο περιστατικό, έτσι που να λειτουργεί ως καθ' ἑξιν προσδοκία (Bateson, 2017: 230).

Η επικοινωνία πρέπει να χαρακτηρίζεται από μια πρωτογενή αρνητική εντολή που θα μπορούσε να έχει τη μορφή «μην κάνεις αυτό γιατί θα σε τιμωρήσω» ή «αν δεν κάνεις αυτό, θα σε τιμωρήσω» (Bateson, 2017: 230). Πρόκειται για ένα πλαίσιο στο οποίο η μάθηση προκύπτει από την προσπάθεια να αποφύγει το υποκείμενο την τιμωρία και όχι μέσω της επιβράβευσης (Bateson, 2017: 230). Τιμωρία, ανάλογα με το εκάστοτε πλαίσιο, μπορεί να είναι η έκφραση θυμού, η βία, ο φυσικός και συναισθηματικός αποκλεισμός του ατόμου, η απόρριψη και άλλα.

Χρειάζεται, ακόμα, μια δευτερογενής εντολή που να έρχεται σε αντίθεση, να αντικρούσει το πρωτογενές μήνυμα, σε ένα πιο αφηρημένο επίπεδο επικοινωνίας (Bateson, 2017: 230). Και αυτή η εντολή δίνεται μέσω της τιμωρίας ή επικοινωνιακών σημάτων που είναι απειλητικά για την επιβίωση του υποκειμένου μέσα στο πλαίσιο της πραγματικότητας του (Bateson, 2017: 230).

Το δευτερογενές μήνυμα συνήθως εκφράζεται σε άδηλο, μη λεκτικό επίπεδο όπως είναι οι χειρονομίες, η στάση του σώματος, ενέργειες με σημαντικό νόημα για την μεταξύ τους επικοινωνία αλλά και μηνύματα και επιπτώσεις υπονοούμενες στο λεκτικό επίπεδο (Bateson, 2017: 230). Όπως διαβάζουμε στο *Βήματα για μια Οικολογία του Νου* (2017: 230):

«η δευτερογενής εντολή μπορεί να προσκρούει σε οποιοδήποτε στοιχείο της πρωτογενούς απαγόρευσης. Συνεπώς, η λεκτική έκφραση της δευτερογενούς εντολής μπορεί να περιλαμβάνει μια σειρά μορφών, όπως για παράδειγμα: «Μην το βλέπεις αυτό ως τιμωρία», «Μη βλέπεις εμένα ως φορέα της τιμωρίας», «Μην υποκύπτεις στις απαγορεύσεις μου», «Μη σκέφτεσαι αυτό που δεν πρέπει να κάνεις», «Μην αμφισβητείς την αγάπη μου, έκφραση της οποίας είναι (ή δεν είναι) η πρωτογενής απαγόρευση», και ούτω καθεξής».

Πρέπει, επίσης να υπάρχει μια τριτογενής εντολή, με αρνητικό χαρακτήρα που να απαγορεύει στο υποκείμενο να εγκαταλείψει το πλαίσιο (Bateson, 2017: 230). Αυτή η εντολή θα μπορούσε να συμπεριληφθεί στις προηγούμενες χωρίς αναγκαστικά να αποτελεί ξεχωριστό στοιχείο στην επικοινωνία (Bateson, 2017: 230).

Τελευταία συνθήκη αποτελεί το γεγονός ότι πλέον η επικοινωνία που έχει δομηθεί με τη μορφή των αντικρουόμενων εντολών μπορεί να υπάρχει και να αναπαράγεται χωρίς τη σαφή παρουσία των προηγούμενων ξεχωριστών σταδίων, μιας και έχει εδραιωθεί ως σχέση αλληλεπίδρασης στο παρόν πλαίσιο (Bateson, 2017: 230).

Η επικοινωνία αυτή αποτελεί μια σχέση σημαντική για το εκάστοτε πλαίσιο μιας και όχι μόνο ορίζει τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των συμμετεχόντων αλλά κυρίως δομεί τις προϋποθέσεις τόσο της παρουσίας όσο και της ίδια της ύπαρξης του υποκειμένου που φέρεται ως θύμα, καθορίζοντας τον ρόλο και τα στοιχεία της ταυτότητας του στο συγκεκριμένο πλαίσιο. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το υποκείμενο αδυνατεί να μετα-επικοινωνήσει για τη σχέση μιας και ό, τι και να προσπαθήσει να επικοινωνήσει, θα βγει χαμένο μέσα στον διπλό δεσμό.

Το επικοινωνιακό πλέγμα του διπλού δεσμού μπορεί να εμφανιστεί μέσα σε πλαίσια όπου οι σχέσεις δομούνται με τέτοια χαρακτηριστικά οποιοδήποτε κι αν είναι το περιεχόμενο του πλαισίου με τη λογική ότι ζητείται η αύξηση και ταυτόχρονα η μείωση του ίδιου παράγοντα. Αλληλεπιδράσεις αυτού του τύπου μπορούν να δημιουργήσουν και να συντηρήσουν σχέσεις σημαντικότητας και εξάρτησης ανάμεσα στα μέλη τους.

Οι έννοιες που περιγράφονται αποτελούν το πλαίσιο της θεωρίας του Bateson με βάση τις οποίες θα προσεγγιστεί η οπαδική βία και οι σχέσεις ως μια αναλογία των σχεσιακών αλληλεπιδράσεων που προκύπτουν στο ποδοσφαιρικό πεδίο .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναφερθούμε σε προϋπάρχουσες έρευνες άλλων ερευνητών οι οποίοι ασχολήθηκαν αντίστοιχα με τη δημιουργία βίαιων αλληλεπιδράσεων στο ποδοσφαιρικό πεδίο. Το γεγονός αυτό έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης τόσο από κοινωνιολογική όσο και από ανθρωπολογική και ψυχολογική σκοπιά, υποστηρίζοντας την υπόθεση ότι τα μέρη που αποτελούν το πλαίσιο προσκαλούν τους οπαδούς σε σχέσεις βίας.

Δημοσιευμένες ερευνητικές μελέτες, που έχουν διεξαχθεί μέσα στα χρόνια τόσο των προηγούμενων όσο και των πρόσφατων δεκαετιών, έχουν διαμορφώσει μια σειρά από θεωρητικές προσεγγίσεις που προσπαθούν η καθεμιά από διαφορετική σκοπιά να ερμηνεύσουν τους παράγοντες που συντελούν στην εκδήλωση της οπαδικής βίας. Βασικό κριτήριο αποτελεί το πόσο ανεκτικές ή όχι είναι αναφορικά με τη στάση τους απέναντι στα αίτια που οδηγούν τους δράστες να υιοθετήσουν βίαιες συμπεριφορές με αφορμή αθλητικές/ποδοσφαιρικές εκδηλώσεις, χωρίζοντας τες έτσι σε διαλλακτικές και αδιάλλακτες.

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση ανέδειξε αρκετές έρευνες που ερμηνεύουν την οπαδική βία με βάση τα ατομικά χαρακτηριστικά των οπαδών και αποδίδουν τα αίτια σε αυτά, ενώ άλλες υποστηρίζουν ότι η βία αποτελεί αυτοσκοπό για τα άτομα που την ασκούν. Συγκεκριμένα, ψυχολογικές έρευνες έχουν εστιάσει την προσοχή τους σε εξωγενείς παράγοντες όπως η αστυνόμευση, τα ΜΜΕ και το γενικότερο πλαίσιο μέσα στο οποίο δρουν και ζουν οι οπαδοί, ερμηνεύοντας έτσι τις αλληλεπιδράσεις και τις σχεσιακές δυναμικές που μπορεί να οδηγήσουν σε βίαιες συμπεριφορές.

Παρά την ποικιλία των θεωρήσεων, υπάρχει απουσία ενός κοινά αποδεκτού πλαισίου ερμηνείας της οπαδικής βίας, με κύρια αιτία τους διαφορετικούς και αντικρουόμενους ορισμούς της (Tsoukala, 2009: 3).

3.1 Διαλλακτικές θεωρίες της οπαδικής βίας

3.1.1 Η μαρξιστική προσέγγιση

Στην κατηγορία των διαλλακτικών ανήκει η μαρξιστική προσέγγιση του Ian Taylor δείχνοντας μια εναλλακτική στάση προς τους συμμετέχοντες της οπαδικής βίας (Κοταρίδης, 2005: 8). Αποδίδοντας την οπαδική βία στη διαδικασία του «εξαστισμού», ο Taylor θεωρεί ως αιτία την προσπάθεια των εφήβων της εργατικής τάξης, μέσα στο νέο πλαίσιο του κοινοτικού ποδοσφαίρου που δημιουργήσε η εμπορευματοποίηση, να επανανοηματοδοτήσουν την παράδοση του Σαββατοκύριακου ως προς την ανδρική τους ταυτότητα και την αίσθηση της κοινότητας (Κοταρίδης, 2005: 8).

3.1.2 Νεανικοί υποπολιτισμοί

Σε παρόμοιο κλίμα κινήθηκε και η προσέγγιση των John Clarke και Stuart Hall οι οποίοι ασχολήθηκαν με την περιθωριακή νεολαιίστικη ομάδα των Skinheads (Κοταρίδης, 2005: 9). Όπως και ο Taylor, έτσι κι αυτοί εξέτασαν το φαινόμενο της αθλητικής βίας υιοθετώντας ταξικά κριτήρια, αποδίδοντας τις συμπεριφορές τους στην ανάγκη τους να επενδύσουν τις συγκρούσεις και τις αντιστάσεις κοινωνικής υποταγής, διακωμωδώντας μέσα από την ενδυμασία τους την στάση της εργατικής τάξης (Κοταρίδης, 2005: 9). Η προσέγγιση αυτή λαμβάνει υπόψη της και πολιτισμικά κριτήρια όπως τις βίαιες νεανικές υποκοουλτούρες που αναδύθηκαν στην Αγγλία τις δεκαετίες 70-80.

3.1.3 Η ηθογενετική προσέγγιση

Μια άλλη, λιγότερο «κλασική» και περισσότερο ανθρωπολογική, προσέγγιση είναι η ηθογενετική που αναπτύχθηκε από τον Peter Marsh (Κοταρίδης, 2005: 11). Όπως και στις προηγούμενες θεωρήσεις, είναι κι αυτή μια διαλλακτική οπτική, σε βαθμό μάλιστα που μοιάζει να μην λογίζει καν την αθλητική βία ως πρόβλημα (Κοταρίδης, 2005: 11). Αντιμετωπίζοντας την βία ως μια τελετουργία υψηλού επιπέδου που καθορίζεται από άγραφους κανόνες, εκφράζει την άποψη ότι χάρις σε αυτήν της την διάσταση, το επίπεδο της πραγματικής βίας είναι πολύ μικρότερο και η ασφάλεια μεγαλύτερη (Κοταρίδης, 2005: 11). Όπως και οι προηγούμενες, κι αυτή φαίνεται να αποδίδει τόσο την φύση και τα αίτια όσο και τις λειτουργίες της οπαδικής βίας σε κριτήρια ταξικά, και συγκεκριμένα διαστρωμάτωσης, παρά τις κριτικές που έχει δεχθεί (Κοταρίδης, 2005: 11-12).

Ο Stuart Hall από την πλευρά του ερμήνευσε την οπαδική βία μέσα από μια πιο κονστρουκτιβιστική ματιά, θεωρώντας το φαινόμενο περισσότερο ως κατασκευή που ενισχύθηκε και διαμορφώθηκε από τα ΜΜΕ και λιγότερο από το προσωπικό βίωμα του ίδιου του κόσμου, καταλήγοντας σε περαιτέρω κλιμάκωση της περιθωριοποίησης και της άσκησης κοινωνικού ελέγχου (Κοταρίδης, 2005: 13).

3.2 Αδιάλλακτες θεωρίες της οπαδικής βίας

3.2.1 Η σχολή του Λέστερ

Στην κατηγορία των αδιάλλακτων θεωριών συμπεριλαμβάνεται αυτή της σχολής του Λέστερ που αναπτύχθηκε κατά το απόγειο του φαινομένου την δεκαετία του 1980 (Κοταρίδης, 2005: 12). Βασική διαφορά σε σχέση με τις άλλες ήταν η άμεση υποτίμηση της διαλλακτικότητας των προηγούμενων θεωρήσεων και συγκεκριμένα, όσον αφορά τα αίτια, την σοβαρότητα και τη διάθεση δικαιολόγησης της βίαιης συμπεριφοράς, συμπλέοντας, όμως, μαζί τους αναφορικά με τις τάξεις και την περιθωριοποίηση (Κοταρίδης, 2005: 12, 16). Η δική τους στάση εξηγούσε το φαινόμενο ως αποτέλεσμα της μη «διαδικασίας εκπολιτισμού» των περιθωριοποιημένων υποκειμένων της εργατικής τάξης που κατέληγε να επενδύεται στο γήπεδο, γεγονός που ενισχύθηκε αργότερα από τον Dunning τονίζοντας τη διάκριση της δυναμικής του παιχνιδιού από αυτή των οπαδικών συμπεριφορών (Κοταρίδης, 2005: 14-15).

3.3 Η εθνογραφική προσέγγιση

Σε εθνογραφικό επίπεδο, οι βρετανικές προσεγγίσεις των Armstrong και Harris και Richard Giulianotti αμφισβήτησαν το ταξικό κριτήριο που είχαν οι υπόλοιπες και επικεντρώθηκαν σε ιστορικά και πολιτισμικά κριτήρια, όπως στον ρόλο των ΜΜΕ και της αστυνομίας στις βίαιες συμπεριφορές (Κοταρίδης, 2005: 17-18). Ο Giulianotti ασχολήθηκε με την στερεοτυπική αγγλο-σκωτική αντιπαράθεση και την αντιστροφή της μέσα στα χρόνια (Κοταρίδης, 2005: 18-19).

Στο ιταλικό εθνικό επίπεδο, ο Alessandro Dal Lago διαμόρφωσε τη θεώρηση ότι κάθε ποδοσφαιρική συνάντηση είναι μια τελετουργική αναμέτρηση φίλων και εχθρών, που

διαχωρίζεται στο συμβολικό επίπεδο του παιχνιδιού και της κερκίδας με σαφή διάκριση τους, όπως και στη σχολή του Λέστερ και του Dunning (Κοταρίδης, 2005: 19-20).

3.4 Μια ψυχολογική προσέγγιση

Κοινωνικοί ψυχολόγοι όπως οι Salvini, Zani και Fontana ανέδειξαν τα γενικότερα επίπεδα βίας στην κοινωνία και την εξωτερική απόδοση αιτιολογίας της ευθύνης των οπαδών (Κοταρίδης, 2005: 21-22). Σε αντίθεση με τους δυο συναδέλφους της που συμφωνούσαν με τη διάκριση της δυναμικής κερκίδας-παιχνιδιού, η Fontana αναγνώρισε την επιρροή του παιχνιδιού στην αύξηση της επιθετικότητας στις κερκίδες (Κοταρίδης, 2005: 22).

Οι Dunning και οι συνεργάτες του και ο Kerr προσέγγισαν το ζήτημα εστιάζοντας στην ατομικότητα της βίας, ενώ το Επεξεργασμένο Μοντέλο Κοινωνικής Ταυτότητας έδωσε έμφαση στην ομαδική αλληλόδραση του φαινομένου, με την εξομαδική δράση να νομιμοποιείται όταν επρόκειτο να στραφεί από την ενδομαδική προς την εξομαδική κατεύθυνση, ενώ στην αντίθετη περίπτωση αξιολογήθηκε ως μη νόμιμη (Stott, 2004: 81).

3.5 Οι στρατηγικές αστυνόμευσης

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η θέση του Reicher και της ομάδας του, που μοιάζει να συμπίπτει με τον σκοπό της παρούσας έρευνας. Η έρευνα τους είχε ως αποτέλεσμα να αναδείξουν τις τακτικές καταστολής της αστυνομίας ως αιτία πρόκλησης και ενίσχυσης βίαιων συμπεριφορών (Stott, 2004: 80). Όπως διαβάζουμε στο *«Ταραχώδης συμπεριφορά: χούλιγκανς, ταυτότητα και διομαδικές δυναμικές»* (Stott, 2004: 80):

«Αυτό που ήδη μάθαμε από την ερευνητική μας δουλειά είναι ότι τα κανονιστικά πρότυπα συλλογικής δράσης που προκύπτουν στη διάρκεια εκδηλώσεων του πλήθους (π.χ. κανονιστική δομή) καθορίζονται από την προεκβολή μιας κοινής κοινωνικής ταυτότητας μεταξύ των συμμετεχόντων (Reicher, 1987). Επιπλέον, η μεταβολή ενός κανονιστικά φιλήσυχου πλήθους σε κανονιστικά βίαιο, άρα και οι μεταβολές στη φύση της ταυτότητας, μπορούν να καθοριστούν από συγκεκριμένες μορφές διομαδικής αλληλόδρασης που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης του πλήθους καθαυτής».

Αυτό που έγινε σαφές μέσα από τα δεδομένα αυτά είναι ότι η στάση και οι τεχνικές ελέγχου των επεισοδίων που θα χρησιμοποιήσουν οι αστυνομικές δυνάμεις, είναι αυτές που θα κάνουν δυνατή την πιθανότητα εμφάνισης συγκρούσεων και ταραχών (Stott, 2004: 80). Πρακτικές που αυξάνουν τον έλεγχο και την επιτήρηση των οπαδών τόσο σε επίπεδο καταστολής αλλά και επέμβασης στον ευρύτερο δημόσιο βίο και χώρο, είναι δυνατόν να προκαλέσουν και να προσκαλέσουν τις δυναμικές των ομάδων να αντισταθούν και να αντιδράσουν βίαια ώστε να περιορίσουν αυτή την τάση (Stott, 2004: 80).

Σε παρόμοιο κλίμα κινείται και η στάση της προκατάληψης που υπάρχει απέναντι στους οπαδούς μιας ομάδας. Θεωρώντας δεδομένο ότι θα προκύψουν βίαια επεισόδια αλλά και συγκεκριμένα από κάποια μερίδα οπαδών που έχουν στοχοποιηθεί - και θα στοχοποιηθούν περισσότερο μέσα από τις κατασταλτικές διαδικασίες ελέγχου και διαμοιρασμού των πληροφοριών-, μπορούμε να υποθέσουμε ότι, εκκινώντας από αυτή τη θέση που στη βάση της υποστηρίζει ότι οι οπαδοί είναι από τη φύση τους επικίνδυνοι, θα οδηγηθούμε σε μια δυναμική αυτοεκπληρούμενης προφητείας (Stott, 2004: 81). Σε τέτοιες περιπτώσεις, το αίσθημα της αδικίας τείνει να ενεργοποιείται ανάμεσα στις ομάδες, καθώς ερμηνεύουν την βίαιη παρέμβαση και στάση της αστυνομίας ως αδικαιολόγητη και παράνομη, γεγονός που δημιουργεί τις συνθήκες εξισορρόπησης και αποκατάστασης της δικαιοσύνης μέσα από μια βίαιη, κλιμακούμενη συμμετρική δράση (Stott, 2004: 81).

Όταν η δράση προς μια οπαδική ομάδα νοηματοδοτείται ως μη νόμιμη, τα υποκείμενά της επανανοηματοδοτώντας τις ποιότητες τους, ερμηνεύουν την βίαιη συμπεριφορά τους ως νόμιμη, διαμορφώνοντας, έτσι, την ταυτότητα τους μέσα από αυτές τις αλληλεπιδράσεις (Stott, 2004: 81).

Μια αστυνόμευση ήπιας παρέμβασης και ελέγχου θα μπορούσε να καταστεί αποτελεσματικότερη με την σκέψη ότι θα επικοινωνούσε μια στάση νομιμότητας των σχέσεων και των όρων που αναπτύσσονται ανάμεσα στις ομάδες στο ποδοσφαιρικό πεδίο, χτίζοντας έτσι μια κοινή αντίληψη και μειώνοντας την απόσταση που δημιουργεί η επιβολή της εξουσίας (Stott, 2004: 82).

Λαμβάνοντας υπόψιν μας δύο είδη αστυνόμευσης, υψηλής και χαμηλής έντασης, μπορούμε να διακρίνουμε ότι στις περιπτώσεις που είχαν χρησιμοποιηθεί πρακτικές υψηλής έντασης και άρα ισχυρής αστυνομικής επέμβασης, είχαμε μεγαλύτερο επίπεδο βίαιων επεισοδίων, κάνοντας σαφές ότι η αύξηση της αστυνομικής ελεγκτικής παρέμβασης κάθε τύπου, όχι απλά

δεν έχει πιο επιτυχημένα αποτελέσματα αλλά ίσως αποτελεί και εκλυτή των ίδιων των καταστάσεων που θέλει να αποτρέψει (Stott, 2004: 81).

Η έρευνα αυτή παρουσιάζει κοινή λογική με την έρευνα των Braun και Vliegenthart αναφορικά με τα αίτια της οπαδικής βίας. Η οπαδική βία δεν είναι απόρροια της ατομικής παθολογίας που παρουσιάζουν οι οπαδοί, αλλά οφείλεται σε εξωτερικούς παράγοντες όπως ο τρόπος που παρουσιάζεται μέσα από τα MME, δημιουργώντας πρότυπα συμπεριφοράς στα οποία τα άτομα καλούνται να ανταποκριθούν, οι βίαιες αλληλεπιδράσεις που λαμβάνουν χώρα στο αγωνιστικό πεδίο και η αστυνόμευση. Συνεπώς, η οπαδική βία παύει να παρουσιάζεται ως κάτι ακραίο που βασίζεται στα προσωπικά χαρακτηριστικά του ατόμου ή στο φαινόμενο της «πρωτογονοποίησης» (decivilization) (Braunetal., 2008: 797).

Η έρευνα του Spaaj προσπάθησε να εξετάσει σε διεθνές επίπεδο το κατά πόσο οι οικονομικοί παράγοντες, τα MME και η σκληρότητα του παιχνιδιού μπορούν να πυροδοτήσουν βίαιες συμπεριφορές, αλλά και κατά πόσο η βία αποτελεί αυτοσκοπό. Σύμφωνα με τον Spaaj (2008), η ταυτότητα των χούλγκαν από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες έχει κοινά σημεία. Αναφέρει, συγκεκριμένα, ότι συγκροτούν φαντασιακές κοινότητες μέσα από συγκεκριμένες επιρροές όπως πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές, σε συνδυασμό με παράγοντες όπως οι γεωγραφικές υποκουλτούρες και η ταυτότητα της ομάδας, αν και τις περισσότερες φορές δεν γνωρίζονται μεταξύ τους.

Όλα αυτά τα στοιχεία που συμμετέχουν στη δημιουργία της οπαδικής βίας, ενισχύονται από παράγοντες, όπως οι σχέσεις των οπαδών μεταξύ δύο ομάδων, η εξέλιξη και η σημασία του αγώνα, τα MME, οι συνθήκες του αγώνα και η ανάμειξη άλλων φορέων της κοινωνικής και πολιτικής ζωής (πολιτικοί, αστυνομία) (Spaaj, 2008: 372, 373).

Όπως καθίσταται σαφές, υπάρχει μια πληθώρα από έρευνες ανάλογα με το σημείο εστίασης που ήθελαν να εξετάσουν. Κάποιες αποδίδουν τα αίτια της οπαδικής βίας σε ατομικά χαρακτηριστικά, άλλες στη βία ως αυτοσκοπό και άλλες σε εξωγενείς παράγοντες όπως η αστυνόμευση, τα MME και το γενικότερο πλαίσιο μέσα στο οποίο δρουν και ζουν οι οπαδοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Κύριος σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθούν οι αντιλήψεις των οπαδών του ΠΑΟΚ σε σχέση με το πόσο επιδρά το πλαίσιο και τα στοιχεία που το απαρτίζουν στην άσκηση βίαιων συμπεριφορών. Οι συνηθέστερες μεθοδολογικές προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται για τη διεξαγωγή των ερευνών είναι η ποιοτική, η ποσοτική και η μικτή προσέγγιση. Βασική διαφορά τους είναι οι μέθοδοι που χρησιμοποιούν και οι διαφορετικοί τρόποι συλλογής δεδομένων.

Η μέθοδος που ακολουθήσαμε για τη συλλογή των δεδομένων, τα ερευνητικά ερωτήματα και το θεωρητικό πλαίσιο στη συγκεκριμένη έρευνα είναι η ποιοτική έρευνα η οποία έγινε μέσα από συνεντεύξεις προκειμένου να αντληθούν οι απαιτούμενες πληροφορίες γι' αυτήν. Μέσω της ποιοτικής έρευνας, διερευνήθηκαν στοιχεία, όπως οι σκέψεις, οι εμπειρίες και τα συναισθήματα που δεν μπορούν να ποσοτικοποιηθούν αλλά μόνο να ερμηνευθούν (Σπύρος, 2017). Για τον σκοπό αυτό, ο ερευνητής, στην προσπάθειά του να έχει όσο μπορεί μεγαλύτερη πρόσβαση στην εμπειρία των κοινωνικών δρώντων, χρησιμοποιεί σαν εργαλεία καταγραφής του λόγου και της δράσης τους τις συνεντεύξεις (Σπύρος, 2017).

Προσπαθώντας να γίνει διερεύνηση της επίδρασης του πλαισίου του γηπέδου στη βίαιη συμπεριφορά των οπαδών και λαμβάνοντας υπόψιν τις παραμέτρους που δείχνουν τους τρόπους και τις αιτιολογικές αποδόσεις σχετικά με τα ερευνητικά ερωτήματα, αξιοποιήθηκε η ποιοτική μέθοδος διεξάγοντας ατομικές ημιδομημένες συνεντεύξεις ανοιχτού τύπου. Αυτού του είδους η συνέντευξη χαρακτηρίζεται από την μερική απουσία προκαθορισμένων ερωτήσεων και βασίζεται σε θεματικές περιοχές πάνω στις οποίες αναπτύσσεται η αλληλεπίδραση μεταξύ του ερευνητή και του ερωτώμενου (Συλαμιανάκης, 2020: 25).

Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις επιτρέπουν στο υποκείμενο να μιλήσει για την δική του πραγματικότητα και στον ερευνητή να διαμορφώσει μια σφαιρική αντίληψη για το θέμα, να εμβαθύνει και να αναδείξει με τον καλύτερο τρόπο τα αποτελέσματα (Συλαμιανάκης, 2020:

26). Επιπλέον, ο ανοικτός τύπος απαντήσεων επιτρέπει στον ερευνητή να μην περιορίσει τις απαντήσεις του υποκειμένου σε μονολεκτικές αποκρίσεις, αλλά να μπορέσει με αυτόν τον τρόπο να συλλέξει πολύτιμο υλικό κάνοντας τον τρόπο συλλογής δεδομένων εξατομικευμένο (Μαντζούκας, 2007: 94).

Η ποιοτική έρευνα έχει δύο βασικά χαρακτηριστικά. Πρώτον, ο ερευνητής αποτελεί το μέσο διεξαγωγής της έρευνας και έπειτα, σκοπός της είναι να διερευνήσει κάποιες πλευρές του συστήματος που μελετά (Συλαμιανάκης, 2020: 25). Μέσω της ποιοτικής συνέντευξης γίνεται δυνατή η διερεύνηση αναπαραστάσεων, στάσεων, αντιλήψεων καθώς και συμπεριφορών των ατόμων. Η ποιοτική έρευνα είναι η προσπάθεια να κατανοήσουμε τα φαινόμενα από τη σημασία που δίνουν οι άνθρωποι σε αυτά (Συλαμιανάκης, 2020: 25).

Για τη διεξαγωγή της ημιδομημένης συνέντευξης είχαν διαμορφωθεί δώδεκα ερωτήσεις με τις οποίες θα προσεγγίζαμε τα ερευνητικά μας ερωτήματα, λόγω του ότι ο σχεδιασμός τέτοιου είδους συνεντεύξεων χρειάζεται σύνθετη σκέψη και σαφή αντίληψη σχετικά με τον σκοπό και το αντικείμενο διερεύνησης (Ισαρη & Πουρκός, 2015: 97).

Ειδικότερα διατυπώθηκαν τέσσερα ερευνητικά ερωτήματα. Το πρώτο αφορούσε στις αντιλήψεις και τις στάσεις των οπαδών του ΠΑΟΚ σε σχέση με την οπαδική βία που λαμβάνει χώρα στο γήπεδο αλλά και την αιτιολογία που δίνουν. Το δεύτερο αφορούσε στο ρόλο που διαδραματίζει το πλαίσιο στην εκδήλωση της οπαδικής βίας σύμφωνα με τις αντιλήψεις τους. Το τρίτο ερευνητικό ερώτημα αναφέρεται στο ρόλο που έχει η αστυνόμευση και οι πολιτικές ελέγχου στην εκδήλωση της οπαδικής βίας σύμφωνα με τις αντιλήψεις τους. Τέλος, το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα αναφέρεται στις πιθανές προτάσεις που έχουν να κάνουν οι οπαδοί σχετικά με τον περιορισμό της οπαδικής βίας στο γήπεδο.

Μετά την διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων, δημιουργήθηκαν οι ερωτήσεις με τις οποίες θα επιτυγχάνονταν η προσέγγιση των ερωτημάτων. Διατυπώθηκαν, έτσι, οι ερωτήσεις που θα χρησιμοποιούνταν αναφορικά με τα θέματα που ήταν σημαντικό να αναφερθούν στο πλαίσιο της συνέντευξης. Οι ερωτήσεις ήταν απλές και κατανοητές, χωρίς σκοπιμότητα κατεύθυνσης των οπαδών προς συγκεκριμένες απαντήσεις.

4.2 Δείγμα

Η επιλογή των οπαδών που θα συμμετείχαν στην έρευνα, έγινε ως δείγμα μη πιθανότητας και δείγμα κρίσης, διαλέγοντας οπαδούς του ΠΑΟΚ. Στην περίπτωση μας, το δείγμα μας ορίσαμε

να πληροί τα παρακάτω κριτήρια: να είναι άνδρες και να είναι οπαδοί του ΠΑΟΚ που έχουν ασκήσει κάποιου είδους βία, ήπια ή μη, και να πηγαίνουν στο γήπεδο για την παρακολούθηση αγώνων. Η επιλογή μόνο αντρών έγινε με σκοπό τη συγκεκριμενοποίηση του δείγματος, την σαφήνεια των αποτελεσμάτων και τη διευκόλυνση της εύρεσης συμμετεχόντων. Ο αριθμός του δείγματος είναι 6 άτομα.

Αναλυτικότερα, τα δημογραφικά στοιχεία (παράρτημα Α) έδειξαν ότι το δείγμα των 29 ετών αναλογεί σε 66,6% του συνόλου, των 30 ετών σε 16,6% και των 31 ετών σε 16,6% (πίνακας 1).

Ηλικία	Πλήθος (N)	Ποσοστό (%)
29	4	66,6
30	1	16,6
31	1	16,6

Πίνακας 1: Η ηλικία, το πλήθος και το ποσοστό των συμμετεχόντων

4.3 Μέσα και διαδικασία συλλογής δεδομένων

Ο σχεδιασμός της έρευνας προέβλεπε είτε την εξ αποστάσεως διεξαγωγή της συνέντευξης μέσω βιντεοκάμερας είτε την δια ζώσης συνάντηση με τους οπαδούς του ΠΑΟΚ. Η πρώτη επαφή έγινε μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας ώστε να δηλωθεί ο σκοπός της επαφής μας. Έλαβαν γνώση για το αντικείμενο της έρευνας και τους δόθηκαν όλες οι απαραίτητες πληροφορίες για τον τρόπο διεξαγωγής της και τις λεπτομέρειες. Διευκρινίστηκε, ακόμη, και ο καλύτερος δυνατός τρόπος έτσι ώστε να ακούγονται καθαρά τα λεγόμενα των συμμετεχόντων στην ηχογράφηση.

Ακόμα, ενημερώθηκαν για την τήρηση της νομοθεσίας περί προστασίας των προσωπικών δεδομένων αναφορικά με τα στοιχεία που θα συλλεχθούν από τις συνεντεύξεις αλλά και την αυστηρή προστασία τους μέσω της ανωνυμίας τους. Η συγκατάθεση για τη συμμετοχή στην έρευνα, αποτέλεσε πρωτεύουσα δεοντολογική αρχή και βασίστηκε στην εθελοντική συμμετοχή των υποκειμένων στην έρευνα (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Πριν την έναρξη της συνέντευξης, τα υποκείμενα ενημερώνονταν ρητά και εγγράφως για το σκοπό της έρευνας,

είτε διαβάζοντας οι ίδιοι και συναινώντας εγγράφως στις δια ζώσης συνεντεύξεις είτε ρητά στις τηλεφωνικές συνεντεύξεις για τη συμμετοχή τους στη έρευνα.

Η διάρκεια των συνεντεύξεων ήταν από 5 έως 25 λεπτά χωρίς διακοπή. Στις δια ζώσης συναντήσεις η συνάντηση έγινε σε εξωτερικό χώρο χωρίς φασαρία και περισπασμούς, ύστερα από συνεννόηση του ερευνητή και του ερωτώμενου. Σε όλες τις περιπτώσεις, η συνέντευξη καταγράφηκε ηλεκτρονικά με τη βοήθεια ψηφιακών συσκευών ηχογράφησης. Η καταγραφή έγινε για να μπορέσει ο ερευνητής να αποτυπώσει εγγράφως με σαφήνεια και αυτολεξεί ό, τι έχει αναφέρει ο συνεντευξιαζόμενος για το υπό διερεύνηση θέμα αλλά και για τη διατήρηση αρχείου (Γαλάνης, 2018: 270).

Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, προέκυψε η ανάγκη να επαναδιατυπωθούν κάποιες ερωτήσεις με άλλα λόγια από την πλευρά του ερευνητή αλλά και να διευκρινιστεί το περιεχόμενο καλύτερα, μιας και σε κάποιες ερωτήσεις υπήρξε δυσκολία στην κατανόηση του ερωτήματος.

Η συνέντευξη ως εργαλείο μπορεί να βοηθήσει στο να αναδειχθούν ζητήματα που δεν αναμένονταν και να συμπεριληφθούν επιπλέον ερωτήματα (Συλαμιανάκης, 2020: 26). Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις, παρέχουν έναν σημαντικό βαθμό ευελιξίας τόσο στον ίδιο τον ερευνητή όσο και στα υποκείμενα της έρευνας. Έγινε μια πρώτη δοκιμαστική συνέντευξη η οποία επειδή ήταν ικανοποιητική μπόρεσε να συμπεριληφθεί στην έρευνα. Συνολικά συμμετείχαν στην έρευνα 6 οπαδοί του ΠΑΟΚ οι οποίοι επιλέχθηκαν με κριτήριο την συμμετοχή τους σε οποιοδήποτε είδος βίαιης συμπεριφοράς. Τέσσερις από αυτές έγιναν δια ζώσης και δύο διαδικτυακά από κάμερα.

Ο μικρός αριθμός των συμμετεχόντων στην έρευνα (βλέπε ενότητα 4.2), έγινε για πρακτικούς λόγους, καθώς ο χρόνος ήταν εξαιρετικά περιορισμένος. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της ποιοτικής έρευνας είναι ότι χρειάζεται ένας μικρός αριθμός δείγματος, μονοψήφιος ή διψήφιος, καθώς ο μεγάλος αριθμός δείγματος μπορεί να έχει αντίθετο αποτέλεσμα σχετικά με την εγκυρότητα της έρευνας (Μαντζούκας, 2007: 93). Αναφορικά με τη διεξαγωγή της έρευνας και το δείγμα, σύμφωνα με τους Ίσαρη και Πουρκός (2015), «το κατάλληλο μέγεθος δείγματος για μια ποιοτική μελέτη είναι αυτό που απαντάει επαρκώς στην ερευνητική ερώτηση».

Μέσω των συνεντεύξεων οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να μιλήσουν για το βίωμα τους ως οπαδοί που δρουν μέσα στο πλαίσιο του γηπέδου, και κυρίως για το πώς αισθάνονται όταν

βρίσκονται αντιμέτωποι με έκδηλες αλλά και άδηλες προσκλήσεις για να ασκήσουν βίαιες συμπεριφορές.

4.4 Διαδικασία ανάλυσης δεδομένων

Η ανάλυση περιεχομένου αφορά σε κανόνες που ακολουθούνται με σκοπό να οδηγηθούμε σε αξιόπιστα συμπεράσματα, φτιάχνοντας κατηγορίες λέξεων σε μικρότερες υποομάδες και η ταξινόμηση πρέπει να γίνεται αναφορικά με το κοινό νόημα των δεδομένων (Weber, 1990). Σύμφωνα με τον Ericson, υπάρχει το επαγωγικό και το απαγωγικό στάδιο στην ανάλυση των δεδομένων, με το πρώτο να αποτελεί την λεπτομερή ανάγνωση των δεδομένων από τον ερευνητή ώστε να καταλήξει σε κάποιες υποκειμενικές απόψεις και ισχυρισμούς και το δεύτερο να επιτρέπει τον έλεγχο για την επιβεβαίωση ή την απόρριψη των ισχυρισμών (Βρασίδης, 2014: 110).

Διενεργήθηκε η απομαγνητοφώνηση κάθε συνέντευξης μετά το πέρας της έτσι ώστε να υπάρχει χρόνος για εξοικείωση με το υλικό, διαβάζοντάς το κατ' επανάληψην.

Στη συνέχεια κατηγοριοποιήθηκαν τα ευρήματα ανάλογα με το νόημα και τις θεματικές ενότητες, οι οποίες οργανώθηκαν και κωδικοποιήθηκαν. Η κωδικοποίηση έγινε σύμφωνα με συγκεκριμένες λέξεις που ανέφεραν τα υποκείμενα της συνέντευξης, με φράσεις αλλά και με ολόκληρο κείμενο. Με αυτόν τον τρόπο, δημιουργήθηκαν σαφείς θεματικές ενότητες με σκοπό να γίνει δυνατή η ομαδοποίηση των θεματικών που προέκυψαν και οι οποίες πληρούσαν κοινά σημασιολογικά κριτήρια. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, μπορέσαμε να συγκρίνουμε τα βιβλιογραφικά μας δεδομένα και να καταλήξουμε σε σαφέστερα αποτελέσματα και συμπεράσματα.

4.5 Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα

Ένας περιορισμός που υπήρξε ήταν ο χρόνος διεξαγωγής της έρευνας. Η έρευνα διεξήχθη κατά τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο κατά τη διάρκεια των μέτρων κατά της πανδημίας του Κορωνοϊού. Οι οπαδοί του ΠΑΟΚ λόγω της πανδημίας και του κινδύνου διασποράς ήταν αρκετά επιφυλακτικοί στο να συμμετάσχουν σε συνεντεύξεις, γεγονός που επηρέασε τον αριθμό των συμμετεχόντων στην έρευνα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η έρευνα να περιοριστεί σε ένα μικρό αριθμό συμμετεχόντων, γεγονός που θέτει σημαντικούς περιορισμούς ως προς τη γενίκευση των αποτελεσμάτων της.

Η απροθυμία κάποιων οπαδών του ΠΑΟΚ που έχουν εμπλακεί σε βίαια περιστατικά να μιλήσουν γι' αυτή τους τη στάση, αποτέλεσε ένα ακόμα εμπόδιο σχετικά με το χρόνο επιτέλεσης των διαδικασιών των συνεντεύξεων. Εξαιτίας του ότι η μελέτη αυτή διερευνά το ευαίσθητο θέμα της οπαδικής βίας, μερικοί από τους συμμετέχοντες υπήρξαν επιφυλακτικοί ως προς το να παρέχουν το πραγματικό τους όνομα αλλά και τα στοιχεία της επικοινωνίας τους, προφανώς υπό το φόβο συνεπειών που μπορεί να έχουν στη ζωή τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

5. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

5.1 Πρώτος άξονας: Αντιλήψεις-στάσεις σχετικά με την οπαδική βία στο γήπεδο και την αιτιολογία της

Η πρώτη ερώτηση είχε ως στόχο να διερευνήσει τις αντιλήψεις των οπαδών του ΠΑΟΚ σχετικά με τον ορισμό της οπαδικής βίας. Κατά τη διαδικασία της επεξεργασίας των δεδομένων προέκυψε ο διαχωρισμός της οπαδικής βίας σε λεκτική και σωματική βία από τη μία και σε μια γενικότερη αντίληψη της βίας από την άλλη.

Οι περισσότερες απαντήσεις (συνολικά τέσσερις) αναφέρθηκαν στην λεκτική ως αναμενόμενη και σχετικά κανονικοποιημένη μορφή οπαδικής βίας και στη σωματική βία, ενώ τρεις απαντήσεις αφορούσαν την γενικότερη στάση της βίας. Ενδιαφέρον είχε η άποψη ότι βίαιο θα μπορούσε να σε κάνει οτιδήποτε σε κάνει οπαδό ως στάση και τρόπο σκέψης όπως λόγου χάρη ένα κόμμα.

«είτε σωματική είτε λεκτική που μπορεί να ξεφύγει κάποιες φορές πέρα από το επιτρεπτό» (συνεντευξιαζόμενοι 1, 3, 4 και 6)

«Οπαδική βία θα θεωρούσα οτιδήποτε ας πούμε και σαν γενικότερη βία. Ό, τι θα μπορούσε να συμβεί έξω στην κοινωνία μπορεί να συμβεί νομίζω και μέσα στο γήπεδο» (συνεντευξιαζόμενοι 1, 3 και 5).

«Για μένα άμα το πάρουμε με τη γραμματική ερμηνεία του όρου οπαδική βία είναι η βία που ασκείται για να υποστηρίξεις κάτι που σε έχει κάνει οπαδό είτε μιλάμε για κόμμα είτε μιλάμε για αθλητική ομάδα είτε μιλάμε για κάτι άλλο» (συνεντευξιαζόμενος 5)

Σχετικά με τους λόγους στους οποίους αποδίδουν οι οπαδοί την εκδήλωση της οπαδικής βίας είτε από δικά τους βιώματα είτε ως γενικότερη αντίληψη, προέκυψαν αρκετές αιτιολογικές αποδόσεις.

Οι περισσότερες (4 απαντήσεις) αποδίδουν την βία στην αίσθηση αδυναμίας, στην αντίληψη ότι αισθάνονται μειονεκτικά και ότι με αυτόν τον τρόπο ανακτούν δύναμη. Το συνδέουν με συμπεριφορές κυριαρχίας και επιβολής που υφίστανται μέσα στο πλαίσιο του γηπέδου και ενισχύουν αυτή τους την αίσθηση κατωτερότητας.

«ως μία αντίδραση που κάνει έναν άνθρωπο να νιώθει πιο δυνατό τεχνηέντως και μόνο»
(συνεντευξιαζόμενος 5)

«ένιωθα αδύναμος, ήτανε ο εύκολος τρόπος για να νιώσω δυνατός μέσα σε μία μάζα μέσα σε ένα γκρουπ ανθρώπων που το μόνο που μας ένοιαζε ήταν να νιώθουμε δυνατοί αλλά από μέσα μας ήμασταν και ψυχικά και πνευματικά κενοί»(συνεντευξιαζόμενος 5)

«Κυρίως η κατάσταση αυτή που πρέπει να επιβληθεί απέναντι στους άλλους ενώ βρίσκονται στο χώρο σου δηλαδή δεν μπορεί να έρθει κάποιος στο γήπεδο σου και να σε προκαλέσει και συ να μην απαντήσεις» (συνεντευξιαζόμενος 3)

«η ανάγκη του οπαδού να θέλει να επικρατήσει στην περιοχή που βρίσκεται»

«Της ανωτερότητας πολύ σωστά μπράβο της ανωτερότητας υπάρχει και από τις δύο πλευρές οπότε όταν βλέπεις ότι και ο άλλος έχει αυτό το συναίσθημα ε σε τσαντίζει σε νευριάζει δεν το θέλεις σου είναι άσχημο δεν θες ρε παιδί μου να νιώθεις μειονεκτικά εσύ ειδικά όταν η ομάδα σου παίζει μέσα στην έδρα της δεν θες να φανείς εσύ μειονεκτικός και ότι είσαι στην αδύναμη θέση»(συνεντευξιαζόμενος 6)

Σημαντική κρίνεται επίσης η έλλειψη παιδείας και σοβαρής προσωπικότητας, με την έννοια μιας προσωπικότητας συγκροτημένης που δεν άγεται και φέρεται.

«Επίσης πιστεύω ότι το μορφωτικό επίπεδο μπορεί να είναι πεσμένο οπότε μπορεί να παρερμηνεύσεις εύκολα κάποια πράγματα και να αντιδράς έτσι από ένα απλό «τι θες εσύ τώρα ρε» έτσι απλά»(συνεντευξιαζόμενος 2)

«μία κατάσταση η οποία μπορεί να ειπωθεί ως αντίδραση στην έλλειψη παιδείας στην έλλειψη δύναμης στην έλλειψη σοβαρής προσωπικότητας του καθενός μας» (συνεντευξιαζόμενος 5)

Αναφέρθηκαν επίσης ο γενικότερος βίαιος χαρακτήρας ως αιτία εκδήλωσης βίας στο πλαίσιο του γηπέδου, καθώς και η προηγούμενη μαθημένη εμπειρία.

«για να γίνεις βίαιος σαν οπαδός πρέπει να είσαι βίαιος και σαν άνθρωπος. Εγώ λοιπόν χωρίς να είμαι περήφανος για αυτό έχω γίνει και βίαιος ως άνθρωπος και βίαιος ως οπαδός»(συνεντευξιαζόμενος 5)

«έτσι μεγαλώσαμε δηλαδή από μικροί και τα λοιπά τώρα καλώς ή κακώς ο τρόπος που μεγαλώσαμε ήταν να υπερνικήσει να υπερσχύσει η δική σου ομάδα έναντι της άλλης οπού αυτό το πράγμα δεν το πετυχαίνεις ποτέ απλά με τα λόγια» (συνεντευξιαζόμενος 6)

Για κάποιους συμμετέχοντες ήταν σημαντικό το αίσθημα της δικαιοσύνης και ότι διάφορες συμπεριφορές που τους προκαλούν το αίσθημα της αδικίας μπορεί να τους οδηγήσουν σε βίαιες αντιδράσεις.

«Ε αδικία που μπορεί να ένιωσες εκείνη τη στιγμή» (συνεντευξιαζόμενος 4)

«και γίνεται κάτι το οποίο κατά τη δική σου γνώμη δεν είναι δίκαιο» (συνεντευξιαζόμενος 6)

5.2 Δεύτερος άξονας: Ο ρόλος του πλαισίου στην εκδήλωση της οπαδικής βίας

Οι ερωτήσεις αυτού του άξονα διερευνούν κατά πόσο θεωρούν οι οπαδοί του ΠΑΟΚ ότι το πλαίσιο του γηπέδου συνδέεται με την εκδήλωση της οπαδικής βίας και πού αποδίδουν τους λόγους σχετικά με αυτό.

Όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι (6 απαντήσεις) θεωρούν ότι το πλαίσιο του γηπέδου από μόνο του επηρεάζει την εμφάνιση βίαιων αλληλεπιδράσεων.

«Ναι πιστεύω ότι βοηθάει το η ατμόσφαιρα του γηπέδου γιατί είναι σαν να βρίσκεις ομοϊδεάτες σου πάνω σε αυτό που έχουνε την ίδια ψυχολογική κατάσταση να το πω εκείνη την ώρα οπότε είναι σαν να σπρώχνει ο ένας τον άλλον ας πούμε να ξεφύγει λίγο από το επιτρεπτό όριο να το πω έτσι» (συνεντευξιαζόμενος 1)

«Ε εννοείται συνδέεται είναι αυτό το αίσθημα της μάζας και του πλήθους ας πούμε του όχλου που μπορεί που παρασύρει και από τη στιγμή που έχεις υπάρχουν χιλιάδες άνθρωποι εκεί μέσα το δυναμώνει»

«ότι ξεκινάς να φύγεις από το σπίτι σου έχοντας προϊδεάσει τον εαυτό σου ότι εκεί που πας υπερίσχυσε έναντι του άλλου προϊδεάζεις τον εαυτό σου εκεί που θα πας να παραβρεθείς είσαι πιο ψηλά από τον απέναντι που μπορεί να βρίσκεται απέναντι πέταλο και να υποστηρίζει τη δικιά του ομάδα από την άλλη φυσικά γίνεται τους ίδιους ισχύει το ίδιο οπότε αυτό το συναίσθημα που σε κατακλύζει αυτό το συναίσθημα της έντασης»(συνεντευξιαζόμενος 6)

Επίσης, όλοι οι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι έχουν επηρεαστεί από το περιβάλλον του γηπέδου στο να γίνουν βίαιοι κυρίως σε λεκτικό επίπεδο και κάποιοι και σε σωματικό.

«Εντάξει πολλές φορές έχω μετανιώσει για το ότι έχω εκδηλώσει επιθετική συμπεριφορά και θεωρώ ότι δεν αντικατοπτρίζει τον πραγματικό μου χαρακτήρα η συμπεριφορά μου στο γήπεδο σε σχέση με αυτό που είμαι πραγματικά έξω στην κοινωνία»(συνεντευξιαζόμενος 3)

«Όπως επηρεάζονται όλοι πάλι είναι ο θόρυβος και η μάζα και όχλος και η αυτή τη δύναμή του πλήθους ας πούμε που διαμορφώνει και την ψυχολογία εκεί μέσα στο γήπεδο» (συνεντευξιαζόμενος 4)

«Εγώ συγκεκριμένα εύκολα θα μπορούσα να πω ότι έχω επηρεαστεί από ανθρώπους που είχαν ξεκινήσει να ασκούν βίαιες πράξεις εντός γηπέδου τους είδα και το μιμήθηκα»

«Σίγουρα το γήπεδο με βοήθησε όπου για πολλά χρόνια και συνεχίζει να είναι, είναι ένας χώρος ανομίας, μη ελέγχου και ακολασίας, με βοήθησε να γίνω ακόμη πιο βίαιος και να βγάλω την βιαιότητα που πιθανώς να μην έβγαζα»

«το γήπεδο απλά ήταν η σανίδα που με οδήγησε στο ποταμό της βίας» (συνεντευξιαζόμενος 5)

Οι περισσότερες (5 απαντήσεις) αφορούσαν την επιρροή της αίσθησης του ανήκειν όταν βρίσκονται στο γήπεδο, ότι είναι μέρος της μάζας και ότι αυτά είναι που ωθούν τόσο τους ίδιους όσο και γενικότερα τους οπαδούς σε βίαιες αλληλεπιδράσεις.

«εντάξει φανατίζεσαι κιόλας στο γήπεδο παρασέρνεσαι από την ένταση από το ρυθμό σίγουρα θα παρασυρθείς θα πεις μία κουβέντα παραπάνω»,

«είναι προβλήματα τα οποία μπορούν να υπάρχουν εκτός γηπέδου τα οποία εκδηλώνονται μέσα σε αυτό γιατί εκεί υπάρχει περισσότερος κόσμος οπότε όλων τα προβλήματα συνδέονται και δημιουργούν ένα μεγαλύτερο πρόβλημα»,

«Ε εννοείται συνδέεται είναι αυτό το αίσθημα της μάζας και του πλήθους ας πούμε του όχλου που μπορεί που παρασύρει και από τη στιγμή που έχεις υπάρχουν χιλιάδες άνθρωποι εκεί μέσα το δυναμώνει» (συνεντευξιαζόμενοι 1, 2, 3, 4 και 6).

Η εκτόνωση αποτελεί ακόμα έναν βασικό λόγο μιας και κρίνουν ότι το πλαίσιο είναι ένας χώρος που οι οπαδοί θεωρούν ότι τους επιτρέπεται να εκτονώσουν τις εντάσεις τους τόσο σε σχέση με την εξέλιξη του αγώνα όσο και ανεξάρτητα από αυτήν.

«πρώτο και κύριο νομίζω ότι είναι εκτόνωση δηλαδή είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο κατά την άποψή μου μπορεί να μαζέψει χιλιάδες κόσμο κάτι το οποίο δεν συμβαίνει συχνά είναι και κατά κάποιον τρόπο μία εκδήλωση είναι λίγο πιο χαλαρά είναι κάπως πώς να το θέσω τώρα, είναι κάπως ένας τρόπος τέλος πάντων να εκτονώσεις τον εαυτό σου πιο εύκολα είναι κάθε Κυριακή

είναι κάθε εβδομάδα τέλος πάντων κάτι που παρακολουθείς, με κάτι που παθιάζεσαι και μπορείς πολύ εύκολα να εκτονωθείς» (συνεντευξιαζόμενος 1)

«και να ξεσπάσεις να βρεις το πλαίσιο στο οποίο μπορείς να ξεσπάσεις» (συνεντευξιαζόμενος 4)

«είναι όλη η ατμόσφαιρα του γηπέδου το γήπεδο έχει συνδυαστεί με το να ξεδίνεις να ξεδίνεις από την καθημερινή ρουτίνα»(συνεντευξιαζόμενος 6)

Σε σχέση με την ανάγκη να ξεδίνουν, αναφέρθηκαν ακόμα και η συναισθηματική κατάσταση και τα προσωπικά προβλήματα που έχουν στην προσωπική τους ζωή και τα οποία νιώθουν ότι το πλαίσιο αυτό τους δίνει τη δυνατότητα να εκφράσουν με τη μορφή βίας.

«Παρακολουθώ δηλαδή με ενδιαφέρει αρκετά το αγωνιστικό κομμάτι χαίρομαι με τη νίκη επικροτώ έτσι τις προσπάθειες ποδοσφαιριστών αθλητών. Γκρινιάζω Όταν κάτι δεν μου αρέσει και θα φωνάζω και θα βρίσω» (συνεντευξιαζόμενος 2)

«πάνω στην ένταση της στιγμής και πάνω στα νεύρα επάνω στο οτιδήποτε σε όλο αυτό το κλίμα το ομαδικό σίγουρα θα λεκτική βία ας πούμε θα ασκήσεις», «ναι μπορεί πολλά είτε είναι κάτι άμεσο το οποίο σχετίζεται με τον αγώνα και προκαλεί εκείνη τη στιγμή είτε κάτι άλλο που πηγάζει από τον ίδιο τον οπαδό που δεν έχει καμία σχέση με αυτό που συμβαίνει εκείνη την ώρα»(συνεντευξιαζόμενος 4)

«Φωνάζεις βρίζεις εκτονώνεσαι ανάβεις βεγγαλικά πανηγυρίζεις κλαις γελάς, δυστυχώς πιθανώς να κάνεις χρήση ουσιών, δυστυχώς πιθανώς να μαλώνεις για την ομάδα σου γιατί αυτή η έκρηξη αδρεναλίνης εκείνη την ώρα σε κάνει να νιώθεις ένας υπεράνθρωπος»

«ήταν νομίζω μία δύσκολη κατάσταση στην εφηβική μου ηλικία που είχα χάσει τον πατέρα μου, είχα χάσει τον ξάδερφό μου, είχα χάσει τη μόνη γιαγιά που γνώρισα γιατί παππού δεν είχα γνωρίσει μέσα σε ένα χρόνο» (συνεντευξιαζόμενος 5)

«όποια ρουτίνα από όποια προβλήματα και να έχεις μέσα στη ζωή έχει συνδεθεί άρρηκτα με αυτό το κομμάτι του ό, τι πρόβλημα και να έχω στη ζωή μου ότι την Κυριακή πάω και ξεδίνω τα βγάζω όλα μου τα προβλήματα εκεί πέρα» (συνεντευξιαζόμενος 6)

5.3 Τρίτος άξονας: Ο ρόλος της αστυνόμευσης και των πολιτικών ελέγχου στην εκδήλωση της οπαδικής βίας

Στις ερωτήσεις αυτού του άξονα οι οπαδοί ερωτήθηκαν σχετικά με τις πεποιθήσεις τους για τον ρόλο που διαδραματίζουν οι τακτικές αστυνόμευσης και των πολιτικών ελέγχου στην εκδήλωση της οπαδικής βίας.

Συνολικά πέντε απαντήσεις αναφέρουν ότι οι τακτικές της αστυνόμευσης και των πολιτικών ελέγχου συμβάλλουν στην εκδήλωση της οπαδικής βίας. Πιο συγκεκριμένα, ανέφεραν ότι η προκατάληψη και ο βίαιος τρόπος που αναμένεται να συμπεριφερθούν οι οπαδοί μέσα στο γήπεδο αποτελεί και αιτία για να δημιουργήσουν και να εκδηλώσουν οι ίδιοι αυτή τη συμπεριφορά.

«Δεν μου αρέσει εμένα αυτό το μέτρο να το πω έτσι νομίζω ότι τουλάχιστον από τον εαυτό μου ό, τι βλέπω ότι όπου υπάρχει κάμερα μου βγαίνει ένα μία πώς να το πω γίνομαι πιο ύποπτος καχύποπτος, για κάποια πράγματα νιώθω ότι κάτι κάνω λάθος εκείνη την ώρα χωρίς να χρειάζεται να έχω κάνει κάτι παράνομο ας πούμε και νιώθω ότι παρακολουθούμαι δεν μου βγαίνει ένας χειρότερος εαυτός να το πω δεύτερες σκέψεις ας πούμε που δεν θα έπρεπε να έχω κανονικά»(συνεντευξιαζόμενος 1)

«Ο σκοπός αγιάζει τα μέσα; Ότι πας να κάνεις πάει η πολιτεία να κάνει κάτι καλό αλλά χειροτερεύεις κάποιες φορές την κατάσταση» (συνεντευξιαζόμενος 4)

«Το φόρεμα κουκούλας για ποιο λόγο θα γίνει ποινικό αδίκημα; Γιατί πολύ απλά έχουμε τα κλειστά κυκλώματα παρακολούθησης μέσα στο γήπεδο τα γνωστά CCTV. Όταν φοράς μία κουκούλα για μένα επειδή μόνο και μόνο έχεις κάμερα είναι πολύ πιο επικίνδυνο αυτό που μπορείς να φτάσεις να κάνεις απ' το να είσαι με μούτρα να το πούμε λαϊκά και απλά να ξέρεις ότι πιθανώς κάποιος θα σε καρφώσει ή να σε δει ενώ δεν υπάρχουν κάμερες. Δεν λέω ότι το να μην υπάρχουν κάμερες είναι αποδεκτό αλλά το να επιτηρείσαι θεωρητικά τόσο πολύ όσο αστείο και να ακούγεται, εσύ άμα είσαι διατεθειμένος να την κάνεις την μαλάκια συγγνώμη για την έκφραση, θα γίνεις απλά ακόμη πιο προσεκτικός, δε θα σκεφτείς να μην κάνεις την μαλακία. Κι όταν γίνεσαι απλά ακόμη πιο προσεκτικός γίνεσαι πολύ πιο επικίνδυνος. Αυτό είναι νομίζω το πρόβλημα αλλά να πούμε και του στραβού το δίκιο για τα ελληνικά δεδομένα στις περισσότερες στα περισσότερα γήπεδα της Α και Β Εθνικής οι κάμερες θεωρητικά λειτουργούν. Άμα πάτε στην Τούμπα άμα πάτε στο Χαριλάου άμα πάτε στο Καραϊσκάκη άμα πάτε δηλαδή στις πέντε έξι μεγάλες ομάδες με τον πολύ κόσμο δηλαδή τον κόσμο που θα κάνει πιο εύκολα επεισόδια που θα γεμίσει τα γήπεδα που θα κάνει εκδρομές, εκεί όταν είναι να γίνει η στραβή οι κάμερες ως δια μαγείας δε λειτουργούνε και εκεί πέρα επανερχόμαστε πάλι στο ότι οι ΠΑΕ σηκώνουν τα χέρια όταν γίνονται τα ακραία σκηνικά άλλα γίνονται με την ανέχεια τους»(συνεντευξιαζόμενος 5)

«Δεν ξέρω κατά πόσο τώρα μπορεί να ισχύει αυτό που θα πω αλλά όταν προσπαθείς να αποδείξεις έξω από το γήπεδο ότι δεν είσαι ελέφαντας δηλαδή και ότι δεν είσαι χούλιγκαν για παράδειγμα και πρέπει αυτό να το αποδείξεις με το να βγάζεις τα πράγματα από την τσάντα σου με να σου ζητάνε να σε αφήνουμε στην άκρη με το να σου λένε θα σε ελέγξουμε σε λίγο και όλα αυτά και κάποια άλλα και πιο έντονα περιστατικά ας πούμε σε πιάνει ένα αίσθημα ότι και καλά εντάξει και καλά «ρε φίλε δεν είμαι εγώ αυτό το πράγμα που εσύ θες να μου περάσεις με το ζόρι ότι είμαι και εφόσον με τσουβάλιαζεις και με λες ότι είσαι χούλιγκαν επειδή πήγες στο γήπεδο και επειδή φώναζες για την αγαπημένη σου ομάδα» σκέφτομαι και λέω «δεν γαμιέται αφού ο κόσμος αυτό πιστεύει για μένα, η αστυνομία αυτό πιστεύει για μένα ότι εγώ είμαι κακός ότι εγώ είμαι χούλιγκαν» θα τους δώσω και το λόγο να ισχύει αυτό το πράγμα θα τους κάνω δηλαδή ότι Okay πριν μπω στο γήπεδο αφού είσαι προκατειλημμένος απέναντί μου και με και νόμιζες και πίστευες ότι είμαι χούλιγκαν για τους δικούς σου λόγους δεν ξέρω ποιοι ήταν τέλος πάντων, οπότε αυτή η περιθωριοποίηση που γίνεται απέναντι σε εμάς ή σε εμένα που μπορούσε να γίνει όταν μπαίνω στο γήπεδο λέω ότι «δεν γαμιέται, θα τους δώσω ένα λόγο να το πιστεύουν αυτό» (συνεντευξιαζόμενος 6)

Πιο συγκεκριμένα αναφέρθηκαν στο γεγονός ότι η μεγάλη περιφρόνηση της αστυνομίας, το ψάξιμο μπαίνοντας στο χώρο του γηπέδου αλλά και ο γενικότερος έλεγχος των μέσων, μαζί με κινήσεις που δείχνουν ότι υπάρχει σκοπιμότητα, τους δίνουν την αίσθηση ότι τους στερείται το αίσθημα της ελευθερίας. Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι τους δίνεται η αίσθηση πως περιορίζονται και προσκαλούνται σε σχέσεις πρόκλησης και αντιπαλότητας, γεγονός που έγινε φανερό σε όλες τις απαντήσεις των συμμετεχόντων αλλά και ότι υπάρχει ασάφεια ως προς τον ρόλο και τη δράση της αστυνομίας μέσα στο γήπεδο. Μερικοί από τους συμμετέχοντες ανέφεραν έναν διπλό ρόλο της αστυνομίας, φαινομενικά να βρίσκεται εκεί για να προστατεύει αλλά κυρίως αυτό που λαμβάνουν ως βίωμα είναι να εισπράττουν τιμωρητικές και δόλιες συμπεριφορές.

«Δεν είναι πάντα ξεκάθαροι πιστεύω δηλαδή κατά την άποψη μου πολλές φορές είναι υποκινούμενη χωρίς να ξέρω, νομίζω ότι πολλές φορές είναι υποκινούμενη από τις ομάδες από τις διοικήσεις των ομάδων, είναι ένα μέσα σε εισαγωγικά όπλο στα χέρια τους η αστυνομία που μπορεί να το χρησιμοποιούν για να δημιουργήσουν εντάσεις προς όφελός τους. Παραδείγματος χάρη κιόλας έχω παρατηρήσει ότι πολλές φορές ας πούμε η αστυνομία μπορεί να δημιουργήσει ένταση προς όφελος μιας ομάδας επειδή δεν παίζει καλά ας πούμε εκείνη την ώρα στο γήπεδο και θέλει κάπως να σταματήσει την καλή επίδοση της αντίπαλης ομάδας»

«Αυτό σκέφτομαι ότι πάνω-κάτω είναι το ίδιο δηλαδή ότι πολλές φορές θέλοντας να δημιουργήσουν εντάσεις» (συνεντευξιαζόμενος 1)

«Ξέρουμε αυτό ότι ο έλεγχος πάντα σε κάνει να αντιδράς σε όλους μας δεν αρέσει να μας ελέγχουν να μας δείχνουμε να μας περιορίζουν να μας λένε κάνε εκείνο κάνε το άλλο μην κάνεις αυτό μην κάνεις εκείνο» (συνεντευξιαζόμενος 2)

«Καθαρά κάνει μία δουλειά την οποία ποτέ δεν θα μάθουμε ποια είναι και ποιον θέλουν να περιφρουρήσουν αν θέλουν να περιφρουρήσουν τους εαυτούς τους ή κάτι το οποίο δεν έχει σίγουρα να κάνει με τους οπαδούς ενώ θα έπρεπε να βρίσκονται εκεί για να προστατεύουν τους ανθρώπους που βρίσκονται στο γήπεδο είναι εναντίον τους δεν προστατεύουν αλλά προστατεύουν αυτούς που δημιουργούν συνήθως τα προβλήματα»

«Ξεκινάει πάρα πολλές φορές όπως είπα και πριν από την αστυνόμευση όταν η αστυνομία είναι προκλητική είναι πιεστική και δημιουργεί στην ουσία προβοκάτσιες για να εκδηλωθεί βία είναι ο βασικός λόγος και η βασική αιτία»

«Εντάξει κάμερες έχουν είπαμε ως σκοπό θα έπρεπε να έχουν να προστατεύουν τους πολίτες αλλά ο λόγος που θέλουν να τεθούν είναι για να ελέγχουν και να στέλνουν πιο εύκολα τον κόσμο στη φυλακή και να τους καταδικάζουν για εγκλήματα που δεν έχουν διαπράξει»

«αν υπάρχει πρόκληση από την αστυνομία και μεγάλη περιφρούρηση ή μεγάλος εξαναγκασμός στο να δείξεις να σε ψάξουν και τα λοιπά αλλά και τυχόν λάθη της διαιτησίας που γίνονται σκόπιμα λάθη»(συνεντευξιαζόμενος 3)

«σίγουρα είναι καθοδηγούμενη το θέμα είναι για ποιο λόγο δίνονται εντολές μέσα στο γήπεδο αν υπάρχει ανώτερος ας πούμε κάποια εντολή εξειδικευμένη για να...ίσως και πολιτικές σκοπιμότητες ή οπαδικές σκοπιμότητες και μπορεί η αστυνομία να κάνει και το αντίθετο καμιά φορά από αυτό που έρχεται και να κάνει, να υποδαυλίζει ας πούμε τις συμπεριφορές εκεί μέσα»

«Το ίδιο, μπορεί να προκαλέσει ίσως η παρουσία της, η ίδια η παρουσία της χωρίς να χρειάζεται να κάνει κάτι η αστυνομία αλλά μόνο με τον τρόπο με τον οποίο βρίσκεται εκεί είναι η αφορμή να ξεσπάσει παραπάνω ή να παρασυρθεί το κλίμα»(συνεντευξιαζόμενος 4)

«Η αστυνομία καλώς ή κακώς δεν ξέρω δεν πιστεύω ότι είναι εκεί για να προστατέψει όντως να είναι αυτός ο ρόλος ή για να ρίξει λάδι στη φωτιά που λέμε όταν θα μπορούσε να πει κανείς ότι υπάρχουν κάποια στέρηση ελευθεριών μέσα στο γήπεδο όταν μπαίνεις μέσα και ειδικά όσο περνάνε τα χρόνια με τόσα πολλά πρωτόκολλα και πρωτόκολλα ασφαλείας θα μπορούσες να πεις

ότι υπάρχει κάποιου είδους στέρηση ελευθερίας. Πιστεύω ότι η παρουσία της αστυνομίας είναι δίκοπο μαχαίρι δηλαδή αν κάνει ένα καλό κάνει και ένα κακό»

«πολλές φορές είναι ρε παιδί μου και λίγο έντονος όλος αυτός όλη αυτή η αστυνόμευση εκεί πέρα καμιά φορά δηλαδή λες ότι μπορεί να είναι και υπερβολική σε σημείο που θα μπορούσε και να να πικάρει τον οπαδό ξέροντας ειδικά και ότι ποιον έχεις απέναντί σου θα έπρεπε να είναι λίγο πιο διακριτικοί να είναι λίγο πιο αυτό πιστεύω θα έπρεπε να είναι να είναι λίγο πιο διακριτικοί γιατί όταν τους βλέπεις εκεί πέρα όλους μαζεμένους τους βλέπεις και λες ότι είναι αντίπαλοί σου οπότε βλέποντας αστυνομία πολλοί οπαδοί τους ζυπνάνε διάφορα συναισθήματα όχι καλά και οδηγούνται δηλαδή καταστάσεις βίας»

«σίγουρα όλα αυτά τα σκηνικά ο λόγος βασικά που αντιδράει τόσο πολύ ο κόσμος είναι γιατί όλο αυτό το πράγμα δεν γίνεται από παντού το ίδιο δηλαδή τι θέλω να πω ότι υπάρχουν γήπεδα που έχουνε κάμερες και λειτουργούν αλλά υπάρχουν και γήπεδα που έχουνε κάμερες λοιπόν και σε πολλά περιστατικά βίας οι κάμερες τους για κάποιο μυστήριο λόγο δε λειτουργούσανε. Όλο αυτό σε κάνει να νιώθεις ότι ανήκεις σε κάτι διαφορετικό εσύ ότι ανήκεις σε κάποιο άλλο σε κάποια άλλη κλίκα ότι δεν ανήκεις με αυτούς ότι δεν είσαι με αυτούς ότι δεν είστε ίσοι δεν είναι ίδιοι οι νόμοι ότι δεν υπάρχουν οι ίδιοι νόμοι για σένα και για αυτούς. Οπότε όταν βλέπεις τέτοια πράγματα στο δικό σου γήπεδο ενώ σε κάποιου άλλου το γήπεδο δεν υπάρχουνε ή είναι εξαφανισμένα δεν το βλέπεις με καθόλου καλό μάτι το βλέπει να πάρα πολύ κακό μάτι και το να γίνεις βίαιος είναι κάτι το οποίο το ένα φέρνει το άλλο θα λέγαμε»(συνεντευξιαζόμενος 6)

«Τι να πρωτοπούμε να πούμε για τους αστυνομικούς διευθυντές τους οποίους ακόμη η δικιά μου ΠΑΕ προσλαμβάνει όταν αποστρατεύονται. Να πούμε για τις τακτικές που έχουμε ζήσει εμείς ως οπαδοί του ΠΑΟΚ στην Αθήνα από Θεσσαλονικιούς διοικητές ΜΑΤ που υπηρετούσαν στην Αθήνα, συγκεκριμένα μιλάμε για τον κύριο Δ. που οπότε μας έβλεπε ο κ. Δ. Θεσσαλονικιός έλεγε «ώπα τα βουλγαράκια». Τι να πρωτοπούμε, να πούμε για τα μπραβιλίκια με οπαδούς όλων των ομάδων σε όλη την Ελλάδα που πουλάνε για να βγάλουν κάτι παραπάνω από τα λεφτά που τους δίνει το ελληνικό κράτος. Αυτή είναι η αλήθεια παιδιά δυστυχώς. Και το κερασάκι στην τούρτα είναι ότι επίσης υπάρχουν οπαδοί σε ομάδες που είναι Αστυνομικοί που τελειώνει η υπηρεσία τους βάζουν τα γάντια μηχανής τους τα μπουφάν μηχανής τους, τα κράνη τους παίρνουν τα μαχαίρια και τα στυλιάρια τους και πηγαίνουν και μαλώνουν για ομάδες και την επόμενη μέρα είναι αυτοί που θα πάνε να συλλάβουν τον άνθρωπο που μαλώνει για ομάδες, αυτή είναι η υποκρισία της ελληνικής κοινωνίας» (συνεντευξιαζόμενος 5)

5.4 Τέταρτος άξονας: Προτάσεις σχετικά με τον περιορισμό της οπαδικής βίας στο γήπεδο

Όσον αφορά τις προτάσεις που έγιναν σχετικά με τον περιορισμό της οπαδικής βίας στο γήπεδο, τρεις από τους συνεντευξιαζόμενους απάντησαν ότι χρειάζεται καλύτερη παιδεία που να ξεκινάει τόσο από την οικογένεια όσο και από το σχολείο, ως μια γενικότερη στάση που να διαπνέεται από αξίες όπως η μη διάκριση και η ισότητα.

«Και παιδεία αυτό εμένα με πονάει κάπως λίγη παιδεία παραπάνω στον κόσμο μας δεν θα έβλαπτε» (συνεντευξιαζόμενος 2)

«από τα πολύ πρώτα χρόνια ενός παιδιού όταν έρθει δηλαδή στον κόσμο και μπορεί και καταλαβαίνει και μπορεί και αντιλαμβάνεται δύο πράγματα και τρία παραπάνω. Το πράγμα αυτό δηλαδή που θα πω το πρώτο είναι να μάθουμε στο παιδί μας ότι δεν υπάρχουν χρώματα ότι δεν υπάρχουν διαφορετικές ότι δεν υπάρχουν διαφορετικοί άνθρωποι και ότι ο άνθρωπος που πιστεύει απέναντί σου μία άλλη ομάδα είναι από τύχη οπότε πώς μπορείς να μισείς κάποιον άλλον επειδή έτυχε να πιστεύει μία άλλη ομάδα. Αυτό κυρίως έρχεται από το σπίτι σίγουρα το σχολείο θα μπορεί όχι θα μπορεί πρέπει να παίζει καθοριστικό ρόλο θα πρέπει να μαθαίνει τα παιδιά να μην κοντραρίζονται το ένα με το άλλο από τα απλά πράγματα αργότερα αυτό αυτή η κόντρα ανάμεσα των παιδιών σίγουρα πηγαίνει και στο γήπεδο ηκόντρα προς τον αντίπαλο οπαδό. Σίγουρα θα έπρεπε να υπάρχει το ευ αγωνίζεσθαι μέσα σε μαθήματα για να μπορούν να μαθαίνουν τα παιδιά πώς είναι να είσαι και οπαδός μίας ομάδας αλλά καλύτερα πώς να είσαι φίλαθλος μιας ομάδας αλλά και πώς να είσαι ο ίδιος ο παίκτης μιας ομάδας. Το σχολείο με διάφορα βασικά με το να σταματήσουμε να ξεχωρίζουμε τους ανθρώπους πιστεύω ότι αυτό θα ήταν ένα πολύ καλό σημάδι σε όλα είμαστε όλοι ίσοι, δεν διαφέρει ο καθένας σε τίποτα και αν κάποιος από μας έχει διαφορετικά πιστεύω αυτό δεν σημαίνει ότι εμείς υπερσχύουμε έναντι αυτού του ανθρώπου. Αυτό πρέπει να μάθουμε να μην ξεχωρίζουμε τους ανθρώπους με τα χρώματα» (συνεντευξιαζόμενος 6)

«θα έπρεπε να ξεφύγουμε λίγο περισσότερο από το οπαδικό και ποδοσφαιρικό πλαίσιο θα έπρεπε να πάει λίγο πιο κοινωνικά. Δηλαδή αν έχεις την κουλτούρα σαν άνθρωπος και σαν κοινωνία και σαν χώρα νομίζω ότι αυτό θα βγει και στο γήπεδο ότι είναι μεγαλύτερο το φαινόμενο από ότι ποδοσφαιρικά καθαρά μόνο στο άθλημα του ποδοσφαίρου» (συνεντευξιαζόμενος 6)

Αναφέρθηκαν, επίσης, στην λιγότερη αστυνόμευση και έλεγχο και στις λιγότερες αυθαιρεσίες, σχετικά με συμφέροντα που αφορούν τις βαθμολογίες και την πρόκριση.

«Αστυνομία νομίζω ότι δεν χρειάζεται παντού πιστεύω ότι δεν είναι όλοι οι αγώνες για να κινητοποιούνται δυνάμεις και δυνάμεις της αστυνομίας είναι κάποια λίγο πιο σημαντικά ματς πες το ντέρμπι μεταξύ μεγάλων ομάδων, παιχνίδια που καθορίζουν βαθμολογίες πρωταθλήματα κύπελλα και τέτοια ναι οκ άμα η κατάσταση είναι λίγο μπαρουτοκαπνισμένη ναι βάλε» (συνεντευξιαζόμενος 2)

«Λιγότερη αστυνόμευση δίκαιες διαιτησίες και καθαρό ποδόσφαιρο ενάντια στην λογική του να λειτουργούν οι ομάδες ως επιχειρήσεις και ως ανώνυμες εταιρείες» (συνεντευξιαζόμενος 3)

Από την άλλη, υπήρξαν δύο συμμετέχοντες που απάντησαν ότι ίσως σε κάποιες περιπτώσεις όπως σε κάποιες χώρες του εξωτερικού να μπορούσε να δοκιμαστεί περισσότερος έλεγχος, ακόμα κι αν στο παράδειγμα της Ελλάδας δεν γνωρίζουμε αν θα είχε τα ίδια αποτελέσματα.

«Έλεγχο πιο αυστηρό κατά την είσοδο των οπαδών στο γήπεδο όσον αφορά τα αντικείμενα τα οποία μπορεί να φέρουν μέσα στο γήπεδο okay. Έλεγχες τί μπήκε αστυνομία κάμερες Εντάξει δεν ξέρω το να είχες πέντε δέκα κάμερες παραπάνω αν θα έχει διαφορά. Μία στοιχειώδη κάλυψη ας υπάρχει» (συνεντευξιαζόμενος 2)

«Υπαρχούν παραδείγματα χωρών στο εξωτερικό οι οποίες το έχουν καταφέρει το έχουν κάνει με πολύ αυστηρά μέτρα βέβαια με πολύ βίαιο τρόπο στην Αγγλία για παράδειγμα με άμεση καταστολή και συλλήψεις και ξυλοδαρμούς και φυλακίσεις. Τα κατάφερε δεν ξέρω αν πάλι ο σκοπός αγιάζει τα μέσα εκεί πέρα πέτυχαν αυτό πήγα να πετύχουν αλλά ποιο ήταν το κόστος δεν ξέρω για την Αγγλία, κοινωνικά ας πούμε αν ήταν αποδεχτό αυτό που έγινε αλλά το κατάφεραν. Τώρα στη δική μας περίπτωση της Ελλάδας δεν ξέρω αν κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει στην εποχή μας τόσο βίαιη τόσο άμεση αλλαγή βήμα-βήμα» (συνεντευξιαζόμενος 4)

Τέλος, σημαντική ήταν και η πρόταση ενός συμμετέχοντα που αφορούσε την οπαδική κινητοποίηση αναφορικά με τη βία μεταξύ οπαδών αναφέροντας ένα παράδειγμα μεταξύ οπαδών στη Βουλγαρία όπου αποφάσισαν από κοινού σε έναν άτυπο κώδικα οριοθέτησης του τρόπου άσκησης βίας.

«ο μονόδρομος είναι αυτό που έγινε παιδιά στη Βουλγαρία μετά από πολύ βίαιες καταστάσεις μεταξύ οπαδικών ομάδων εκεί πέρα με θανάτους με μπραβιλίκια με εγκληματικές ενέργειες γενικότερα όπου μετά από το θάνατο ενός ανήλικου παιδιού είχαν συναντηθεί δημόσια όλοι οι οπαδοί αυτοί που σκοτωνόταν μεταξύ τους με κάμερες σε ένα ξενοδοχείο και υπέγραψαν οι ίδιοι κιόλας ένα συμβόλαιο τιμής ότι δεν χρησιμοποιούμε μαχαίρια δεν χτυπάμε οικογένειες δεν πηγαίνουμε στη δουλειά του άλλου δεν πηγαίνουμε στο σπίτι του άλλου άμα θέλουμε να μαλώσουμε να μαζεψόμαστε 20 20 πηγαινουμε κάπου και μαλώνουμε»

«οι ίδιοι οι οπαδοί να αυτοκτεθούν στον κόσμο να κάνουν πραγματικά την αυτοκριτική τους να μιλήσουν ανοιχτά» (συνεντευξιαζόμενος 5)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

6. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στη συγκεκριμένη ερευνητική εργασία έγινε προσπάθεια να μελετηθεί ο ρόλος που διαδραματίζει το πλαίσιο του γηπέδου στην εκδήλωση της οπαδικής βίας. Στο πλαίσιο συμπεριλήφθηκε τόσο ο φυσικός όσο και ο μεταφορικός χώρος του γηπέδου, λαμβάνοντας υπόψιν τους δρώντες μέσα σε αυτό που είναι οι οπαδοί των ομάδων, και οι πολιτικές/στρατηγικές αστυνόμευσης όπως οι κάμερες και ο έλεγχος των οπαδών κατά την είσοδο τους στον αγωνιστικό χώρο. Βασικό σημείο ενδιαφέροντος αποτέλεσαν οι σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους, όπως παράγονται μέσα στο συγκεκριμένο πλαίσιο, έτσι ώστε να γίνει κατανοητός ο τρόπος που συνδημιουργούν τις εκάστοτε αλληλεπιδράσεις και πιο συγκεκριμένα τις βίαιες. Το πλαίσιο είναι αυτό που δίνει νόημα στη συμπεριφορά ως τέτοια και στις σχέσεις που δημιουργούνται μέσα από μια διαρκή εναλλαγή δυναμικών που διαμορφώνουν τις συμπεριφορές και τις αλληλεπιδράσεις.

Κατά τη βιβλιογραφική ανασκόπηση που πραγματοποιήθηκε στο θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας, έγινε αρχικά μια προσπάθεια να παρουσιαστούν διαφορετικοί ορισμοί της βίας και στη συνέχεια της οπαδικής βίας. Όπως προέκυψε και από τις απαντήσεις της έρευνας, ο διαχωρισμός της οπαδικής βίας σε λεκτική και σωματική βία αλλά και η γενικότερη βία αποτελούν διαφορετικές εκφάνσεις την ίδιας στάσης μέσα σε ένα πλαίσιο που το επιτρέπει. Μάλιστα, η λεκτική βία (βωμολοχίες, προσβλητικά και ρατσιστικά συνθήματα και χαρακτηρισμοί) φαίνεται να παρουσιάζεται ως αναμενόμενη και φυσιολογικοποιημένη μορφή οπαδικής βίας, ενώ η σωματική βία παρουσιάζεται ως αποδεκτή σε έναν βαθμό μέσα σε τέτοιες συνθήκες.

Πιο συγκεκριμένα, αναφέρθηκαν θεωρίες που λογίζουν τη βία ως μια συμπεριφορά που προκύπτει εκ φύσεως, ενώ άλλες όπως του Ray (2018) εστίασαν στην ψυχοκοινωνική διάσταση της βίας και τις ψυχολογικές συνέπειες που μπορεί αυτή να προκαλέσει. Σε συμφωνία με τη φιλοσοφική στάση της Arendt (de Gaay Fortman, 2005) που ερμηνεύει τη βία ως ένα στοιχείο αδυναμίας που έρχεται αντιμέτωπο με συνθήκες δυνατότερες από εκείνο, βρίσκονται και οι απαντήσεις των συμμετεχόντων που χαρακτηρίζουν ως αιτία για τη βία που ασκείται το γεγονός ότι αισθάνονται μειονεκτικά και ότι με αυτόν τον τρόπο ανακτούν δύναμη.

Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και η θέση του Bateson που αναφέρει ότι ο τομέας ιδεών για τον έλεγχο είναι αυτός στον οποίο οι ψευδείς θέσεις σχετικά με τη φύση του εαυτού και τη σχέση του με τους άλλους μπορούν να είναι τόσο σίγουρα παραγωγικές καταστροφής και ασχήμιας (Dell, 1989: 2)

Τις θεωρητικές θέσεις του Συλαμιανάκη (2020: 7) επιβεβαιώνουν και τα ευρήματα της παρούσας έρευνας που συνδέουν την εμφάνιση της οπαδικής βίας με συμπεριφορές κυριαρχίας και επιβολής που δέχονται τα υποκείμενα μέσα στο πλαίσιο του γηπέδου και ενισχύουν αυτή τους την αίσθηση κατωτερότητας, μέσα από την οπτική ότι κάθε μείωση της σωματικής και της ψυχικής ακεραιότητας του ατόμου μπορεί να προκαλέσει βία.

Προυπάρχουσες ερευνητικές μελέτες, παρουσιάζουν θεωρητικές προσεγγίσεις που προσπαθούν η καθεμιά από διαφορετική σκοπιά να ερμηνεύσει τους παράγοντες που οδηγούν στην εκδήλωση της οπαδικής βίας. Σε συμφωνία με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα, όπου μερικοί απέδιδαν τα αίτια της βίας μονόπλευρα και άλλοι είχαν πιο ευρεία αντίληψη στην δημιουργία της, βασικό κριτήριο των θεωριών που έχουν διατυπωθεί αποτελεί το πόσο ανεκτικές ή όχι είναι αναφορικά με τη στάση τους απέναντι στη βία, διαμορφώνοντας δύο κατηγορίες, τις διαλλακτικές και τις αδιάλλακτες.

Αρκετές έρευνες ερμηνεύουν την οπαδική βία με βάση τα ατομικά χαρακτηριστικά των οπαδών και αποδίδουν τα αίτια σ' αυτά, ενώ άλλες υποστηρίζουν ότι η βία αποτελεί αυτοσκοπό (Συλαμιανάκης 2020: 7). Αυτά τα ευρήματα επιβεβαιώνονται και από την συγκεκριμένη έρευνα όπου δόθηκαν απαντήσεις που αφορούσαν τόσο την έλλειψη παιδείας και τη γενικότερη απουσία συγκροτημένης και σοβαρής προσωπικότητας όσο και την αντίληψη ότι ο βίαιος χαρακτήρας που έχουν οι οπαδοί σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής τους αποτελεί αιτία και για την συνακόλουθη βίαιη στάση στο ποδοσφαιρικό πεδίο. Επίσης, σύμφωνα με τον Taylor η οπαδική βία ερμηνεύεται ως η προσπάθεια των εφήβων της εργατικής τάξης να επανανοηματοδοτήσουν την παράδοση του Σαββατοκύριακου ως προς την ανδρική τους ταυτότητα, μέσα στην εμπορευματοποιημένη νέα κοινωνική κατάσταση (Κοταρίδης, 2005: 8). Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων επιβεβαιώνουν την έρευνα του Taylor που αφορούσαν την σημαντικότητα που έχει η αίσθηση του ανήκειν μέσα στο γήπεδο και η αντίληψη ότι αποτελούν μέρος μιας ενιαίας συλλογικότητας με κοινά ενδιαφέροντα και «πιστεύω». Συνεπώς, η οπαδική βία αποσυνδέεται αιτιολογικά από την συναισθηματική ανισορροπία των ατόμων και από το φαινόμενο της «πρωτογονοποίησης» (decivilization) (Γιαννούκος, 2019: 15).

Επίσης, στην παρούσα έρευνα αναφέρεται ότι διάφορες συμπεριφορές που προκαλούν το αίσθημα της αδικίας μέσα στο πλαίσιο του γηπέδου, απειλώντας την απόδοση δικαιοσύνης ανάμεσα στους δρώντες, μπορούν να ωθήσουν τους οπαδούς να συμπεριφερθούν βίαια. Το εύρημα αυτό εξηγείται από προϋπάρχουσες έρευνες (Stott, 2004: 81), όπου αναφέρεται ότι το αίσθημα της αδικίας ενεργοποιείται ανάμεσα στις ομάδες, καθώς ερμηνεύουν την βίαιη παρέμβαση και στάση της αστυνομίας ως αδικαιολόγητη και παράνομη, γεγονός που δημιουργεί τις συνθήκες εξισορρόπησης και αποκατάστασης της δικαιοσύνης μέσα από μια βίαιη, κλιμακούμενη και συμμετρική δράση.

Τόσο στην έρευνα μας όπως και σε προϋπάρχουσες ψυχολογικές έρευνες (Κοταρίδης, 2005: 22), η προσοχή δίνεται σε εξωγενείς παράγοντες όπως η αστυνόμευση, τα μέσα ελέγχου και το γενικότερο πλαίσιο μέσα στο οποίο δρουν και ζουν οι οπαδοί.

Αυτά αναδεικνύονται και στην εργασία του Stott (2004: 80) όπου αναφέρει ότι ένα κανονιστικά φιλήσυχο πλήθος μπορεί να μετατραπεί σε κανονιστικά βίαιο, παράγοντας ποιότητες μιας βίαιης ταυτότητας, μέσα από συγκεκριμένες μορφές διομαδικής αλληλόδρασης. Αυτά που θα καθορίσουν την βίαιη αντίδραση του πλήθους φαίνεται να είναι η στάση και οι τεχνικές καταστολής των επεισοδίων που θα χρησιμοποιήσουν οι αστυνομικές δυνάμεις.

Μέσα από την έννοια της κυκλικότητας, το γεγονός δηλαδή ότι το αίτιο και το αποτέλεσμα δεν συνδέονται γραμμικά, διαμοιράζεται η ευθύνη και η λειτουργικότητα, με κάθε μέρος του συστήματος αυτού να αναλαμβάνει την επίδραση της συμμετοχής του στο σύστημα και του τρόπου επικοινωνίας του με τους άλλους συμμετέχοντες (Μουρίκης, 2017). Η θεωρία αυτή επιβεβαιώνει τα αποτελέσματα των ερευνητικών ερωτημάτων που αφορούν το πώς το ίδιο το πλαίσιο προσκαλεί τα στοιχεία του σε αλληλεπιδράσεις όπου και τα δύο μέρη συνδιαμορφώνουν μια συμπεριφορά και αντίδραση, λαμβάνοντας ο καθένας το μερίδιο του στην παραγωγή της βίας.

Τα δικά μας ευρήματα στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα επιβεβαιώνουν τα παραπάνω συμπεράσματα καθώς όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι (6 απαντήσεις) θεωρούν ότι το πλαίσιο του γηπέδου από μόνο του επηρεάζει την εμφάνιση βίαιων αλληλεπιδράσεων. Επιπλέον, ανέφεραν ότι έχουν επηρεαστεί από το περιβάλλον του γηπέδου στο να γίνουν βίαιοι και ότι θεωρούν πως οι τακτικές της αστυνόμευσης και των πολιτικών ελέγχου συμβάλλουν στην εκδήλωση της οπαδικής βίας. Πιο συγκεκριμένα αναφέρθηκαν στο γεγονός ότι η μεγάλη περιφρούρηση

της αστυνομίας, ο σωματικός έλεγχος στις εισόδους της αθλητικής εγκατάστασης αλλά και ο γενικότερος έλεγχος των μέσων παρακολούθησης, μαζί με κινήσεις της αστυνομίας που δείχνουν ότι υπάρχει σκοπιμότητα, τους δίνουν την αίσθηση ότι τους στερείται το αίσθημα της ελευθερίας.

Τα στοιχεία του πλαισίου ορίζονται από τις σχέσεις τους –και όχι από τις ιδιότητές τους καθαυτές -. Τα μέσα και οι τρόποι που μεγιστοποιούν την επιτήρηση και τον έλεγχο των οπαδών τόσο σε επίπεδο καταστολής αλλά και επέμβασης στον ευρύτερο δημόσιο βίο και χώρο, φαίνεται να προκαλούν και να προσκαλούν τις δυναμικές των ομάδων να αντιδράσουν βίαια (Stott, 2004: 80).

Σε παρόμοια ευρήματα αναφορικά με αυτά, λαμβάνουμε υπόψιν την συμμετρική αλληλεπίδραση ανάμεσα στους οπαδούς και την αστυνομία, όπου τα ίδια πρότυπα συμπεριφοράς, όπως ο ανταγωνισμός, οι εχθρότητες και οι αντιπαλότητες οδηγούνται σε κλιμακώσεις, προκαλώντας εξίσου τη δράση της άλλης ομάδας σε μεγαλύτερο βαθμό (Bateson, 2017: 128).

Εξίσου, η συμπληρωματική διαφοροποίηση περιλαμβάνει διαφορετικές συμπεριφορές μεταξύ των ομάδων, όπως αυτές της υποταγής και της κυριαρχίας, του θύματος και του θύτη και της δύναμης και της αδυναμίας (Bateson, 2017: 101). Σε περιπτώσεις όπως αυτή, κατανοούμε ότι, μέσα στο ποδοσφαιρικό πλαίσιο, το συμπληρωματικό μοτίβο ανάμεσά τους δημιουργεί ένα είδος σταθερότητας, παράγοντας μια εξαρτητική σχέση βίας και επιβολής (Bateson, 2017: 103).

Ένα ακόμα στοιχείο που τέθηκε σε διερεύνηση στη συγκεκριμένη εργασία είναι ο ρόλος της αστυνόμευσης και ο σκοπός της παρουσίας της μέσα στο γήπεδο. Βρέθηκε ότι οι οπαδοί έχουν την αίσθηση πως περιορίζονται και προσκαλούνται σε σχέσεις πρόκλησης και αντιπαλότητας, συμπέρασμα που φάνηκε στις απαντήσεις όλων των συμμετεχόντων. Μερικοί από αυτούς ανέφεραν έναν διπλό ρόλο της αστυνομίας, που ενώ φαινομενικά βρίσκεται εκεί για να προστατεύει, δρα κυρίως κατασταλτικά ασκώντας βίαιες συμπεριφορές.

Ερμηνεύοντας αυτά τα ευρήματα, και διασταυρώνοντας τά με βάση τις προϋπάρχουσες θεωρίες, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι οπαδοί εμπλέκονται σε μια σχέση διπλού δεσμού τόσο με την αστυνομία όσο και με το ίδιο το πλαίσιο του γηπέδου. Αποτελώντας τους αποδέκτες δύο αντιφατικών μεταξύ τους μηνυμάτων που την ίδια στιγμή ακυρώνουν το ένα το άλλο, καλούνται να «απαντήσουν» σε μια παράδοξη πρόσκληση σε σχέση, όπου όπως κι αν αντιδράσουν θα τιμωρηθούν. Αυτό έγινε σαφέστερο στην παρούσα έρευνα από το εύρημα της

προκατάληψης που υπάρχει στους οπαδούς ότι ο βίαιος τρόπος που αναμένεται να συμπεριφερθούν οι οπαδοί μέσα στο γήπεδο αποτελεί αιτία για να δημιουργήσουν και να εκδηλώσουν αυτή τη συμπεριφορά, λειτουργώντας σαν μια αυτοεκπληρούμενη προφητεία.

Στον Stott (2004: 81) επιβεβαιώνεται αυτό το συμπέρασμα όπου αναφέρεται ότι παίρνοντας ως δεδομένο ότι θα προκύψουν περιστατικά βίας και συγκεκριμένα από κάποια μερίδα οπαδών που έχουν στοχοποιηθεί - και θα στοχοποιηθούν περισσότερο μέσα από τις κατασταλτικές διαδικασίες ελέγχου -, και με βάση την πεποίθηση αυτή που υποστηρίζει ότι οι οπαδοί είναι από τη φύση τους επικίνδυνοι, θα οδηγηθούμε σε μια δυναμική αυτοεκπληρούμενης προφητείας.

Αυτό το εύρημα στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα βρίσκεται σε συμφωνία με τη θέση του διπλού δεσμού, μιας και ενυπάρχουν όλες οι προϋποθέσεις δημιουργίας μια σχέσης επικοινωνίας τέτοιου τύπου μέσα στο πλαίσιο του γηπέδου. Πιο συγκεκριμένα, οι οπαδοί και οι δυνάμεις αστυνόμευσης αποτελούν δυο ομάδες όπου η μία μπορεί να θεωρηθεί ότι μπαίνει στο ρόλο του θύματος και η άλλη ασκεί κάποια αλληλεπίδραση εξουσίας στην πρώτη (Bateson, 2017: 229). Το πλαίσιο του γηπέδου και οι μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις διαμορφώνονται ως επαναλαμβανόμενες εμπειρίες και όχι μεμονωμένα περιστατικά, λειτουργώντας ως καθ' ἑξίν προσδοκία (Bateson, 2017: 230).

Επίσης, η μεταξύ τους επικοινωνία αποτελεί φορέα μιας πρωτογενούς αρνητικής εντολής που έχει τη μορφή «μην ασκείς βία γιατί θα σε τιμωρήσω» ή «αν δεν κάτσεις ήρεμα, θα σε τιμωρήσω» (Bateson, 2017: 230). Στο πλαίσιο αυτό το επιθυμητό αποτέλεσμα προσπαθεί να δημιουργηθεί μέσω της τιμωρίας και όχι μέσω της επιβράβευσης για την μη εμπλοκή σε επεισόδια (Bateson, 2017: 230), με τιμωρία να αποτελούν οι συμπεριφορές επιβολής, καταστολής και βίας.

Παράλληλα με το πρώτο, υφίσταται και μια δευτερογενής εντολή που αντικρούει το πρωτογενές μήνυμα, σε ένα πιο αφηρημένο επίπεδο επικοινωνίας (Bateson, 2017: 230). Και η δευτερογενής εντολή δίνεται μέσω της τιμωρίας ή επικοινωνιακών σημάτων που είναι απειλητικά για την επιβίωση του υποκειμένου μέσα στο πλαίσιο της πραγματικότητας του (Bateson, 2017: 230).

Ο οπαδός μπορεί να υπάρξει με την ταυτότητα του οπαδού μόνο μέσα στο φυσικό και φαντασιακό χώρο του ποδοσφαίρου, μιας και τα χαρακτηριστικά της ταυτότητάς του και της επικοινωνίας του μπορούν να ερμηνευτούν με βάση το εκάστοτε πλαίσιο. Ως μεταφορικός χώρος λογίζεται η συνθήκη του να είσαι οπαδός και να προσδιορίζεσαι ως τέτοιος, γεγονός

που δεν καθορίζεται μόνο από τη φυσική παρουσία στο γήπεδο αλλά από την αντίληψη και τη δράση του εαυτού ως οπαδού. Σύμφωνα με τη θεωρία, το πλαίσιο καθορίζει τον τρόπο που γίνεται αντιληπτό ένα στοιχείο, δίνοντας σχήμα και μορφή στα επιμέρους στοιχεία, τις πράξεις, τις σκέψεις και τις στάσεις τους (Westin, n. d.). Καθορίζει τις προσδοκίες και προσφέρει ενδείξεις που παρέχουν οδηγίες για το πώς να χρησιμοποιούμε ένα μέσο, δηλώνοντας τις σχέσεις μεταξύ τους. Η ίδια η παρουσία του πλαισίου δίνει το νόημα σε αυτά, εξαρτώντας την σχέση του οπαδού με το πλαίσιο και τα στοιχεία που το απαρτίζουν (Westin, n. d.).

Το δευτερογενές μήνυμα εκφράζεται με μη λεκτικό τρόπο, τόσο από την πλευρά της αστυνομίας όσο και από τα υπόλοιπα στοιχεία του πλαισίου όπως είναι οι πρακτικές ελέγχου, μέσα από χειρονομίες, στάσεις του σώματος και μηνύματα με επιπτώσεις υπονοούμενες στο λεκτικό επίπεδο (Bateson, 2017: 230). Η δευτερογενής εντολή προσκρούει σε οποιοδήποτε στοιχείο της πρωτογενούς απαγόρευσης, παίρνοντας τη μορφή μηνυμάτων όπως «μην το βλέπεις αυτό ως τιμωρία», «μην βλέπεις εμένα ως φορέα της τιμωρίας», «μην υποκύπτεις στις απαγορεύσεις μου», «μην αμφισβητείς την πρόθεση μου για προστασία και εξυγίανση του πλαισίου, έκφραση της οποίας είναι η πρωτογενής απαγόρευση».

Η προϋπόθεση της τριτογενούς εντολής, με αρνητικό χαρακτήρα που απαγορεύει στους οπαδούς να εγκαταλείψουν το πλαίσιο, συνυπολογίζεται στις προηγούμενες χωρίς αναγκαστικά να αποτελεί ξεχωριστό στοιχείο της επικοινωνίας (Bateson, 2017: 230).

Η επικοινωνία, με αυτόν τον τρόπο, δομείται με τη μορφή των αντικρουόμενων εντολών και μπορεί να αναπαράγεται χωρίς τη σαφή παρουσία των προηγούμενων σταδίων, μιας και έχει καθιερωθεί ως σχέση αλληλεπίδρασης (Bateson, 2017: 230). Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, οι οπαδοί δε δύνανται να μετα-επικοινωνήσουν για τη σχέση μιας και ό, τι και να προσπαθήσουν να επικοινωνήσουν, θα βγουν χαμένοι μέσα στον διπλό δεσμό.

Συνεπώς, σύμφωνα με τα ευρήματα των συνεντεύξεων μας, όποια στάση και αν κρατήσουν οι οπαδοί, μέσα στο επικοινωνιακό αυτό πλαίσιο, ως «απάντηση» στην παράδοξη δήλωση-πρόσκληση βίας, θα τιμωρηθούν. Αυτό συμβαίνει γιατί ακόμα κι όταν οι οπαδοί δεν σκοπεύουν να γίνουν βίαιοι, θα προσκληθούν σε αλληλεπίδραση να δράσουν ως βίαιοι, είτε γιατί, σύμφωνα με τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων, αναμένεται από αυτούς να δράσουν βίαια, είτε γιατί απέναντι στις συμπεριφορές και τις προθέσεις των αστυνομικών προκαλούνται σε τέτοια σχέση. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να παγιδούνται στις αλληλεπιδράσεις αυτές και να «τιμωρούνται» είτε με τον εκ προοιμίου χαρακτηρισμό ως βίαιων είτε με την πρόκληση από τα όργανα προστασίας όπως είναι οι στυνομικοί να τους

απαντήσουν με βιαιότητα, ακόμα και όταν οι οπαδοί δεν έχουν πρόθεση βίας. Τιμωρία, ανάλογα με το εκάστοτε πλαίσιο, μπορεί να είναι η έκφραση θυμού, η βία, ο φυσικός και συναισθηματικός αποκλεισμός του ατόμου, η στιγματοποίηση αλλά και η στέρηση ελευθερίας και δικαιωμάτων.

Ο διπλός δεσμός αποτελεί ένα ευρύτερο επικοινωνιακό πλαίσιο που παράγει συμπεριφορές και δυναμικές που μοιάζουν να παγιώνουν τους συμμετέχοντες σε ταυτότητες και ρόλους δημιουργώντας αλληλεπιδράσεις και τρόπους συσχέτισης.

Επίσης, άλλος ένας παράγοντας που ερευνήθηκε στην εργασία είναι οι προτάσεις των ίδιων των οπαδών για την αντιμετώπιση της οπαδικής βίας. Οι μισοί από τους συμμετέχοντες επιβεβαίωσαν την βιβλιογραφική αναφορά για λιγότερη αστυνόμευση (Stott, 2004: 82), με ήπιες παρεμβάσεις και τακτικές ελέγχου, με παρουσία όπου κρίνεται απαραίτητη. Μια αλληλεπίδραση τέτοιου είδους θα μπορούσε να καταστεί πιο αποτελεσματική, μιας και θα επικοινωνούσε μια στάση νομιμότητας των σχέσεων και των όρων που αναπτύσσονται ανάμεσα στις ομάδες στο ποδοσφαιρικό πεδίο, χτίζοντας έτσι μια κοινή αντίληψη και μειώνοντας την απόσταση που δημιουργεί η επιβολή της εξουσίας (Stott, 2004: 82).

Σε μια μόνο περίπτωση αναφέρθηκε η αύξηση του ελέγχου, λαμβάνοντας υπόψιν το παράδειγμα της Αγγλίας, με την αμφιβολία για το αν θα μπορούσε να εφαρμοστεί στον ελλαδικό χώρο και να πετύχει. Η απάντηση αυτή δεν επιβεβαιώνεται από την παραπάνω βιβλιογραφία (Stott, 2004: 82) και αποτελεί ένα μικρό μόνο μέρος των συμπερασμάτων που προέκυψαν από τις απαντήσεις.

Ως συμπέρασμα για την αντιμετώπιση της βίας στο ποδοσφαιρικό πλαίσιο αναφέρθηκε και η παιδεία και η γενικότερη στάση που διαπνέεται από αξίες, όπως η μη διάκριση και η ισότητα, γεγονός που έρχεται σε συμφωνία με την θεωρητική προσέγγιση της σχολής του Λέστερ. Σύμφωνα με την παραπάνω έρευνα παράγοντας της οπαδικής βίας αποτελεί η μη «διαδικασία εκπολιτισμού» των περιθωριοποιημένων υποκειμένων της εργατικής τάξης που επενδύεται στο γήπεδο (Κοταρίδης, 2005: 14-15).

6.1 Συμπεράσματα

Έχοντας κάνει την βιβλιογραφική ανασκόπηση και έχοντας θέσει το θεωρητικό πλαίσιο σχετικά με τα ερευνητικά μας ερωτήματα, έγινε προσεκτική ανάλυση των συνεντεύξεων των συμμετεχόντων οπαδών του ΠΑΟΚ στην έρευνα και καταλήξαμε στα παρακάτω

συμπεράσματα. Οι οπαδοί διακρίνουν την βία στο ποδοσφαιρικό πεδίο σε λεκτική και σωματική. Η έκφανση της λεκτικής βίας, όπως οι βωμολοχίες, τα προσβλητικά και ρατσιστικά συνθήματα και οι χαρακτηρισμοί, αντιμετωπίζεται από τους ίδιους ως φυσιολογικοποιημένη μορφή και επιτρεπτή μέσα στο πλαίσιο του γηπέδου ενώ η σωματική βία λιγότερο θεμιτή αλλά αναμενόμενη.

Η αίσθηση αδυναμίας και κατωτερότητας που νιώθουν μέσα στο πλαίσιο αποτελούν αιτίες που μπορούν να οδηγήσουν σε συμπεριφορές βίας, ανακτώντας δύναμη απέναντι σε κάποιον που σχετίζεται μαζί τους με σχέσεις δύναμης και εξουσίας. Μια ακόμη αιτία θεωρούν την έλλειψη παιδείας και την απουσία μιας συγκροτημένης και σοβαρής προσωπικότητας και ταυτότητας, όσο και τον γενικότερο βίαιο χαρακτήρα των οπαδών σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής τους. Τα προσωπικά προβλήματα σε σχέση με την συγκροτημένη στάση ως άτομα, που θα δημιουργήσουν την ανάγκη για εκτόνωση μπορούν να παράξουν βίαιες συμπεριφορές.

Η αίσθηση του ανήκειν σε μια ομάδα ανθρώπων με κοινές πεποιθήσεις μέσα στο γήπεδο και η αντίληψη ότι αποτελούν μέρος μιας συλλογικότητας αποτελούν λόγους που οι οπαδοί εμπλέκονται σε βίαια περιστατικά.

Η αξία της δικαιοσύνης και η προσβολή της είναι για εκείνους σημαντικός λόγος, μιας και φαίνεται ότι η απόδοση δικαιοσύνης ανάμεσα στους δρώντες προκύπτει σε περιπτώσεις αδικίας. Βίαιες παρεμβάσεις και στάσεις της αστυνομίας, ερμηνεύονται ως αδικαιολόγητες και παράνομες, γεγονός που δημιουργεί βιαιότητες ως συνθήκες εξισορρόπησης και αποκατάστασης της δικαιοσύνης μέσα από κλιμακούμενη και συμμετρική δράση.

Οι οπαδοί έχουν την αντίληψη ότι το πλαίσιο προσκαλεί τα στοιχεία του σε αλληλεπιδράσεις όπου και τα δύο μέρη συνδιαμορφώνουν μια συμπεριφορά, λαμβάνοντας ο καθένας το μερίδιο του στην δημιουργία της βίας. Δεν αποδίδουν την βία σε κάποιο συγκεκριμένο είδος οπαδικής ταυτότητας καθ' εαυτό αλλά σε σχέση με την αντίδραση της αστυνομίας απέναντι τους και μέσα στο πλαίσιο του γηπέδου. Θεωρούν ότι το πλαίσιο από μόνο του επηρεάζει την εμφάνιση βίαιων αλληλεπιδράσεων και, σε προσωπικό επίπεδο, έχουν επηρεαστεί από το περιβάλλον του γηπέδου στο να ασκήσουν κάποιο είδος βίας. Επιπλέον, θεωρούν πως οι τακτικές της αστυνόμευσης και των πολιτικών ελέγχου προκαλούν την εκδήλωση της βίας. Πιο συγκεκριμένα, η μεγάλη περιφρούρηση της αστυνομίας, ο έλεγχος μπαίνοντας στο χώρο του γηπέδου αλλά και η γενικότερη επιτήρηση, σε συνδυασμό με τις κινήσεις και τις στάσεις της αστυνομίας, δείχνουν ότι υπάρχει σκοπιμότητα πίσω από αυτά, προκαλώντας τούς την εντύπωση ότι απειλείται το αίσθημα της ελευθερίας τους.

Δείχνουν συχνά να εμπλέκονται σε συμμετρικές αλληλεπιδράσεις με την αστυνομία, μέσα από πρότυπα συμπεριφοράς, όπως ο ανταγωνισμός, οι εχθρότητες και οι αντιπαλότητες. Παράλληλα, σχετίζονται και με συμπληρωματικές σχέσεις μέσα από διαφορετικές συμπεριφορές, όπως αυτές της υποταγής και της κυριαρχίας, του θύματος και του θύτη και της δύναμης και της αδυναμίας.

Βασικό στοιχείο αποτελεί η αίσθηση ότι η αστυνομία συμμετέχει στο πλαίσιο με έναν διπλό ρόλο, που ενώ φαίνεται να βρίσκεται εκεί για να προστατεύει από την πιθανή εμφάνιση βίαιων επεισοδίων, δρα κυρίως τιμωρητικά ασκώντας βίαιες συμπεριφορές. Εμπλέκονται, έτσι, σε μια σχέση διπλού δεσμού τόσο με την αστυνομία όσο και με το ίδιο το πλαίσιο του γηπέδου. Αποτελώντας αποδέκτες δύο αντιφατικών μεταξύ τους μηνυμάτων που την ίδια στιγμή ακυρώνουν το ένα το άλλο, καλούνται να «απαντήσουν» σε μια παράδοξη πρόσκληση-πρόκληση σε σχέση, στην οποία όπως κι αν επιλέξουν να αντιδράσουν, θα τιμωρηθούν. Το στοιχείο της προκατάληψης που υπάρχει απέναντι στους οπαδούς ότι θα συμπεριφερθούν βίαια, αποτελεί από μόνο του αιτία για να δημιουργήσουν και να εκδηλώσουν αυτή τη συμπεριφορά, λειτουργώντας σαν μια αυτοεκπληρούμενη προφητεία.

Η κυριότερη πρόταση που κάνουν για την αντιμετώπιση της οπαδικής βίας αποτελεί η λιγότερη αστυνόμευση, με πιο ήπιες παρεμβάσεις και τακτικές ελέγχου και με διακριτική παρουσία μόνο στους αγώνες και τις περιστάσεις που κρίνεται απαραίτητη, με τη λογική ότι χτίζοντας μια κοινή αντίληψη και μειώνοντας την απόσταση που δημιουργεί η επιβολή της εξουσίας, θα υπάρξει και μικρότερη πρόσκληση για βίαιες αλληλεπιδράσεις.

Η παιδεία από τα πρώτα χρόνια της ζωής των παιδιών αλλά και μια γενικότερη στάση που χαρακτηρίζεται από αξίες, όπως η μη διάκριση και η ισότητα αποτελούν ακόμη δύο τρόπους που οι οπαδοί του ΠΑΟΚ θεωρούν ότι θα μειώσουν επιτυχημένα την εμφάνιση των βίαιων συμπεριφορών.

6.2 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Η παρούσα έρευνα αποτελεί μία ακόμα προσπάθεια να ερμηνευθεί το φαινόμενο της οπαδικής βίας από μια άλλη σκοπιά, αυτή του επικοινωνιακού διλήμματος του διπλού δεσμού, μέσα από την ανθρωπολογική ματιά των θεωριών του Gregory Bateson και της αντίληψης του περί ανθρώπινων σχέσεων και επικοινωνίας. Με ορμητήριο τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας, θα μπορούσε να γίνει μια πιο εκτενής έρευνα αναφορικά με διάφορα στοιχεία της. Αρχικά, το

δείγμα θα μπορούσε να συμπεριλάβει οπαδούς και άλλων ομάδων ώστε να διερευνηθεί το ευρύτερο βίωμα του οπαδού μέσα στο γηπεδικό πλαίσιο. Με την ίδια λογική θα μπορούσε να διεξαχθεί μια παρόμοια έρευνα σε οπαδούς ξένων χωρών, όπως η Αγγλία, η Ιταλία αλλά και χώρες της ανατολής όπου οι δυνάμεις και τα μέτρα καταστολής και ελέγχου συμπεριφέρονται διαφορετικά και η οπαδική βία έχει την δική της ξεχωριστή πορεία μέσα στα χρόνια. Θα μπορούσε, βέβαια, και να συγκεκριμενοποιηθεί σε οπαδούς που έχουν συμμετάσχει μόνο σε ακραία περιστατικά βίας εξετάζοντας την επίδραση του πλαισίου σε αυτές τις δράσεις.

Θα ήταν σημαντικό να αξιολογηθεί και να ερμηνευτεί η βία που δημιουργείται ανάμεσα στις σχέσεις οπαδών διαφορετικών ομάδων και να διερωτηθούν τα υποκείμενα αναφορικά με τις στάσεις, τις αντιλήψεις και τα συναισθήματα που βιώνουν σε σχέση με τους οπαδούς των αντίπαλων ομάδων.

Στην άλλη πλευρά του νομίσματος, θα μπορούσε να διερευνηθεί το βίωμα των υποκειμένων των αστυνομικών δυνάμεων που συμμετέχουν σε αγώνες ποδοσφαίρου έτσι ώστε να συγκεντρωθούν χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με το πώς νιώθουν και αντιλαμβάνονται και εκείνοι τόσο τον ρόλο και τις εντολές που ακολουθούν όσο και τις αντιδράσεις και τις προκλήσεις των οπαδών απέναντι τους.

Ενδιαφέρον θα είχε σε μια μελλοντική έρευνα να συμπεριληφθεί ο ρόλος των ΜΜΕ μέσα στο ίδιο ερμηνευτικό πλαίσιο που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα εργασία αλλά και οι επιδράσεις των ΠΑΕ στους συλλόγους οπαδών της εκάστοτε ομάδας, για να αποκτήσουν τόσο οι ερευνητές όσο και οι αναγνώστες μια ευρύτερη άποψη σχετικά με την βία στον αθλητισμό και τον ρόλο και τη συμμετοχή των οπαδών σε αυτή.

Με αφορμή τα αποτελέσματα της έρευνας, κάθε αναγνώστης δίνει τις δικές τους ερμηνείες παράγοντας καινούρια νοήματα και πληροφορίες για το εκάστοτε θέμα. Η ερμηνευτική διαδικασία των ερευνητών, των αναγνωστών αλλά και των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα, παρέχουν μια ευκαιρία για την αξιοποίηση της πολυπλοκότητας του θέματος αλλά και τις αντιλήψεις γύρω από αυτό (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Ardèvol-Abreu (2015): Framing theory in communication research in Spain. Origins, development and current situation. *Revista Latina de Comunicación Social*, 70, 423-450.
- Armstrong, G., & Giulianotti, R. (1999). Football in the Making. In: Armstrong, G., Giulianotti, R. (eds) *Football Cultures and Identities*. London: Palgrave Macmillan.
- Armstrong, G., & Harris, R. (1991). *Football hooligans: theory and evidence*. New York: Routledge.
- Arowolo, S. (2017). *Understanding framing theory*. Lagos State University/ School of Communication.
- Bateson, G. (2017). *Βήματα για μια Οικολογία του Νοῦ*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Baudrillard, J. (1996). *Η διαφάνεια του κακού. Δοκίμιο πάνω στα ακραία φαινόμενα*. Αθήνα: Εξάντας.
- Braun, R., & Vliegenthart, R. (2008). The Contentious Fans: The Impact of Repression, Media Coverage, Grievances and Aggressive Play on Supporters' Violence, *International Sociology*, 23(6), 796-818.
- Case, R., & Boucher, R. (1981). Spectator Violence in Sport: A Selected Review. *Journal of Sport and Social Issues*, 5(2), 1-15.
- Crabbe, T. (2003). The Public Gets what the Public Wants: England Football Fans, 'Truth' Claims and Mediated Realities. *International Review for the Sociology of Sport*, 38(4), 413–425.
- deGaayFortman, B. (2005). Violence among peoples in the light of human frustration and aggression. *European Journal of Pharmacology*, 526(1-3), 2-8.

- Dell, P. (1989). Violence and the Systemic View: The Problem of Power. *Family process*, 28(1), 1-14.
- Goldstein, J. (1983). *Sports Violence*. New York: Springer.
- Jackman, M. (2002). Violence in Social Life. *Annual Review of Sociology*, 28, 387-415.
- Kirsch, A. (2010). Zizek Strikes Again. Ανακτήθηκε στις 6 Φεβρουαρίου, 2022, από <https://newrepublic.com/article/76531/slavoj-zizek-philosophy-gandhi>
- Poulton, E. (2005). English Media Representation of Football-related Disorder: ‘Brutal, Short-hand and Simplifying’?. *Sport in Society*, 8(1), 27-47.
- Ray, L. (2018). *Violence and Society*. Kent: University of Kent.
- Spaaj, R. (2008). Men Like Us, Boys Like Them : Violence, Masculinity, and Collective Identity in Football Hooliganism, *Journal of Sport & Social Issues*, 32(4), 369–392.
- Stott, C. (2004). Ταραχώδης συμπεριφορά: Χούλιγκανς, ταυτότητα και διομαδικές δυναμικές. *Σύγχρονα Θέματα*, 85(B), 78-83.
- Tsoukala, A. (2009a). Combating football crowd disorder at the European level: an ongoing institutionalisation of the control of deviance. *The Entertainment and Sports Law Journal*, 7(2), 4.
- Tsoukala, A. (2009b). *Football Hooliganism in Europe: Security and Civil Liberties in the Balance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Weber, P. (1990). *Basic Content Analysis*. London: Sage.
- Westin, M. (n. d.). *Frame (2)*. The Chicago School of Media Theory. Ανακτήθηκε στις 8 Μαρτίου, 2022, από <https://lucian.uchicago.edu/blogs/mediatheory/keywords/frame-2/>
- World Health Organization. (2002). World report on violence and health. Geneva. Ανακτήθηκε στις 6 Φεβρουαρίου, 2022, από https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf
- Young, K. (2012). *Sport Violence and Society*. New York: Routledge.
- Zaimakis, Y. (2016). Football fan culture and politics in modern Greece: the process of fandom radicalization during the austerity era. *Soccer&Society*, 19(2), 252-270.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Βρασιδάς, Χ., (2014). *Εισαγωγή στην ποιοτική έρευνα*. Λευκωσία: Cardet Press.
- Γαλάνης, Π. (2018). Μέθοδοι συλλογής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα. *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, 35(2), 268-277.
- Γιαννούκος, Ι. (2019). *Οι στοιχηματικές πρακτικές ως όρος συγκρότησης της σύγχρονης οπαδικής ταυτότητας: Η περίπτωση των οπαδών του ΟΣΦΠ* (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Αθήνα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο/ Σχολή Κοινωνικών Επιστημών.
- Ζαϊμάκης, Γ. (2005). Το φαινόμενο της βίας στο Ελληνικό ποδόσφαιρο. *Κοινωνική εργασία*, 80, (σελ. 223-247).
- Τσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογή στην Ψυχολογία και Εκπαίδευση*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.
- Καρκαγιάννης, Α. (2002). *Η θεωρία της βίας*. Καθημερινή. Ανακτήθηκε στις 7 Μαρτίου, 2022, από <https://www.kathimerini.gr/opinion/688786/h-theoria-tis-vias/>
- Κοταρίδης, Ν. (επιμ.) (2005α). Το φαινόμενο της ποδοσφαιρικής βίας: Επισκόπηση των κυριότερων θεωρήσεων της διεθνούς βιβλιογραφίας. Στο *Φίλαθλοι και βίαια επεισόδια στις ποδοσφαιρικές συναντήσεις 1974-2003* (σελ. 6-23). Αθήνα: Επιτροπή Ερευνών, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Κοταρίδης, Ν. (επιμ.) (2005β). *Φίλαθλοι και βίαια επεισόδια στις ποδοσφαιρικές συναντήσεις 1974-2003*. Αθήνα: Επιτροπή Ερευνών, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Κούρια, Ι. (χ.η.). Διπλοί δεσμοί στην οικογένεια: Ότι και να κάνεις είσαι ένοχος!. Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου, 2022, από: <https://www.ioannakouria.gr/arthrografia/psychologia-enhlikwn/diploi-desmoi-sthn-oikogeneia-oti-kai-na-kaneis-eisai-enoxos.html>
- Κυπριανός, Π., & Χουμεριανός, Μ. (2009). *Ανατομία των ποδοσφαιρικών παθών*. Αθήνα: Διόνικος.
- Μαντζούκας, Σ. (2007). Ποιοτική έρευνα σε έξι εύκολα βήματα. Η επιστημολογία, οι μέθοδοι και η παρουσίαση. *Ανασκόπηση Νοσηλευτικής*, 46(1), 88-98.
- Μαστρογιαννάκης, Δ. (2017α). *Η αστυνόμευση της οπαδικής βίας στην Ελλάδα* (Αδημοσίευτο κείμενο). Θεσσαλονίκη: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Μαστρογιαννάκης, Δ. (2017β). *Η εξέλιξη του χουλιγκανισμού στην Ευρώπη και στην Ελλάδα* (Αδημοσίευτο κείμενο). Θεσσαλονίκη: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Μαστρογιαννάκης, Δ. (2021γ). *Διαμάχες περί αρμοδιότητας στην καταπολέμηση της οπαδικής βίας. Μεταξύ “δημοκρατικής νομιμότητας” και “ποδοσφαιρικού αυτοδιοίκητου”* (Αδημοσίευτο κείμενο). Θεσσαλονίκη: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο/ Σχολή Κοινωνικών Επιστημών.

Μουρελή, Ε. (2018). «Βήματα για μια Οικολογία του Νου»: Η ανθρωπότητα είναι μέρος της φύσης. Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου, 2022, από:
<https://www.psychologynow.gr/psychologia-texni/vivlia/6275-vimata-gia-mia-oikologia-tou-nou-i-anthropotita.html>

Μουρίκης, Ν. (χ.η.). *Συστημική Ψυχοθεραπεία*. Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου, 2022, από:
<https://www.systimiki-therapia.gr/systimiki-psyxotherapia/>

Μπογιόπουλος, Ν. & Μηλάκας, Δ. (2016). Από “εξυγίανση” σε “εξυγίανση”... . Στο Ν. Μπογιόπουλος και Δ. Μηλάκας. *Ποδόσφαιρο. Μια θρησκεία χωρίς απίστευτους*. Αθήνα: ΚΨΜ, 217-247.

Παπαγεωργίου, Δ., & Μαυροφίδη, Θ. (2015). Σύγχρονο ποδόσφαιρο και οργανωμένες ομάδες οπαδών: Επικοινωνιακά συστήματα και εκδοχές της βίας. Στο Γ. Ζαϊμάκης & Ε. Φουρναράκη (επιμ.). *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα. Κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις* (σελ. 339-364). Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Σπύρος, Θ. (2017). *Ποσοτικές και ποιοτικές μέθοδοι κοινωνικής έρευνας: Εφαρμογές στη μελέτη του αθλητισμού και των σπορ* (Αδημοσίευτο κείμενο). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο/ Σχολή Κοινωνικών Επιστημών.

Συλαμιανάκης, Ο. (2020). *Τα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό σύμφωνα με τις απόψεις των οπαδών: μια ψυχοκεντρική και κοινωνιοκεντρική προσέγγιση* (Πτυχιακή εργασία). Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών/ Σχολή Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών.

Παράρτημα Α: Ερευνητικά ερωτήματα και Ερωτήσεις συνέντευξης

«Ο ρόλος του πλαισίου στην εκδήλωση της οπαδικής βίας μέσα από τις αντιλήψεις οπαδών του ΠΑΟΚ»

Α. Αντιλήψεις-στάσεις σχετικά με την οπαδική βία στο γήπεδο και την αιτιολογία της

1. Πώς ορίζεις την οπαδική βία;
2. Πώς συμπεριφέρεσαι συνήθως ως οπαδός παρακολουθώντας έναν αγώνα στο γήπεδο;
3. Έχεις γίνει ποτέ βίαιος ως οπαδός; Με ποιό/ποιους τρόπο/τρόπους;
4. Ποιοι λόγοι σε έκαναν να εκδηλώσεις αυτή τη συμπεριφορά;
5. Ποιοι είναι κατά τη γνώμη σου οι λόγοι που οι οπαδοί εκδηλώνουν βία στο γήπεδο;

Β. Ο ρόλος του πλαισίου στην εκδήλωση της οπαδικής βίας

6. Κατά πόσο το περιβάλλον του γηπέδου συνδέεται κατά τη γνώμη σου με την εκδήλωση της οπαδικής βίας;
7. Εσύ ο ίδιος πώς έχεις μέχρι σήμερα επηρεαστεί στις περιπτώσεις που έγινες βίαιος από το περιβάλλον του γηπέδου;

Γ. Ο ρόλος της αστυνόμευσης και των πολιτικών ελέγχου στην εκδήλωση της οπαδικής βίας

8. Ποια η γνώμη σου για τους τρόπους με τους οποίους κινείται η αστυνομία μέσα στο γήπεδο;
9. Πώς συνδέεται κατά τη γνώμη σου η ίδια η αστυνόμευση με την εκδήλωση της οπαδικής βίας;
10. Πώς συνδέεται κατά τη γνώμη σου η παρακολούθηση με κάμερες και ο γενικότερος έλεγχος στο γήπεδο με την εκδήλωση οπαδικής βίας;
11. Εσύ ο ίδιος κατά πόσο έχεις επηρεαστεί στις περιπτώσεις που έγινες βίαιος από τις πολιτικές ελέγχου (αστυνόμευση, κάμερες) που ασκούνται μέσα στο γήπεδο;

Δ. Προτάσεις σχετικά με τον περιορισμό της οπαδικής βίας στο γήπεδο

12. Από την εμπειρία σου ως οπαδός, τι θα πρότεινες για τον περιορισμό της οπαδικής βίας μέσα στο γήπεδο;

Παράρτημα Β: Έντυπο Συγκατάθεσης Συμμετέχοντα

Τίτλος Έρευνας: «Ο ρόλος του πλαισίου στην εκδήλωση της οπαδικής βίας μέσα από τις αντιλήψεις οπαδών του ΠΑΟΚ»

Ερευνήτρια: Σαμπάνη Ελένη Ηλιάνα, μεταπτυχιακή φοιτήτρια του τμήματος Αθλητικές σπουδές Κοινωνιολογία (ΑΣΚ) του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου.

Η ερευνήτρια μου έχει εξηγήσει αναλυτικά τη διαδικασία της έρευνας. Είχα την ευκαιρία να κάνω οποιαδήποτε ερώτηση ήθελα και να συζητήσω για τη συμμετοχή μου σε αυτήν. Οποιαδήποτε διευκρίνιση είχα σχετικά με την έρευνα έχει απαντηθεί ικανοποιητικά.

Δέχομαι να συμμετάσχω στην έρευνα αυτή και γνωρίζω ότι είμαι ελεύθερος/ελεύθερη να μην απαντήσω σε οποιαδήποτε ερώτηση δεν επιθυμώ ή να αποχωρήσω εντελώς από την έρευνα. Είμαι πεπεισμένος/πεπεισμένη ότι δεν θα τιμωρηθώ με κάποιον τρόπο, εάν δεν απαντήσω σε κάποια ερώτηση ή αποχωρήσω από την έρευνα.

Δίνω την άδειά μου να μαγνητοφωνηθεί η συνέντευξη και τα αποτελέσματα από την έρευνα να παρουσιαστούν και να δημοσιευτούν, με τον όρο ότι η ταυτότητά μου θα παραμείνει ανώνυμη.

Ημερομηνία:

.....

Ονοματεπώνυμο:

.....

Υπογραφή:

.....

Τηλέφωνο:

.....

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.